КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЛЬВІВ ЧЕРВЕНЬ 1929

Należytość pocztową opłacono ryczałtem. Почтове оплачено гуртом.

Зміст:

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

10 ЧЕРВНЯ 1929	Ч. 6	РІК ВИДАННЯ II.

Дух будування.

Вернер Сомбарт, один з філярів сучасної економічної науки, автор книги про „Новочасний капіталізм", є головним ідейним антаґоністом К. Маркса, а його життєвий твір є що до солідности і наукової глибини достойним конкурентом автора „Капіталу", цього найяркішого виразника течії історичного матеріялізму. Вернер Сомбарт не є геґеліянцем, хоч говорить про „духа історії"; його „дух капіталізму", якого кроки на протязі століть він слідкує оком соціольоґа-дослідувача, не має рис духа-абсолюту, якоїсь позаземної надлюдської істоти. „Дух капіталізму" в концепції В. Сомбарта має кість, мясо і кров; ви відчуваєте в ньому „душу" живої істоти-людини, яка, злучена у більші соціяльні комплекси, у певних періодах історії оформлюється у свого рода „типи". Був отже в началі дух первісного комунізму, був дух февдалізму, дух цехового ладу, настав після нього дух капіталізму.

„Дух капіталізму", так, як його характеризує В. Сомбарт з його позітивними і неґативними рисами, є духом індивідуальної підприємности, ділового торгового розмаху, який будує, організує, творить, експльоатує і, коли натрапить гідного себе конкурента — бє та руйнує, не визнаючи ні етики ні права, не знаючи теж иншого закона, крім закона зиску і сили. В такій безоглядній суматосі „вільної гри сил", прозваної теж „господарським індивідуалізмом" (або „господарським лібералізмом"), який найшов своє теоретичне умотивовання в ідеольоґії перших клясиків політичної економії, т. зв. менчестерців, затрачувалася чимраз то більше свідомість самої основної мети народнього господарства: продукції для споживання. При пануванні „духа капіталізму" в його чистій формі все існує тільки через зиск і для зиску. Якщо „зиск" може бути досяжний і без продукції — навіщо продукувати? (приклад: біржова спекуляція). Якщо зиск може впасти на купця навіть без поліпшення методів виробництва, а просто шляхом картельної змови, яка подиктує вищі ціни — то що стоїть тому на перешкоді? Нема ніякої для того перепони з точки погляду „духа чистого капіталізму".

Такою була фільософія новочасного капіталізму з самих його

народин і такою в суті річи є днесь, у час, охрещений тим самим Сомбартом як Zeitalter des Hoch-kapitalismus"*) — не дивлячись на засадничі зміни у методах праці сьогоднішнього капіталізму. Дух будування в цій системі не є ціллю; будуванння, конструктивна діяльність у ділянці техніки й адміністрації підприємств не є метою самою в собі; — це все є тільки засоби для досягнення властивої цілі — зиску; колиж зиск може бути досягнений без того, зрештою коштовного накладу, тоді дух будування попадає у неласку; мало того, в разі потреби його місце заступає його противник — дух руйнування. Придивляючись сьогоднішним методам „Hoch"-капіталізму инколи не можеш рішитися, якого елементу тут більше, будуючого чи руйнуючого. Останній ґрандіозний прояв „духа руйнування" — світова війна, спричинена понад сумніви принаймні на половину конфліктами між ведучими величинами капіталістичного світа на тлі погоні за зиском — говорить самий за себе голосніше, як все инше. Чиж треба після того дивуватися, коли світліші уми капіталізму похитують сьогодня із сумом головою над майбутністю цієї системи? Людина Нового Світу — Генри Форд проголошує уже (щиро чи нещиро, не будемо судити) засадою модерного підприємця не зиск ради зиску — тільки „Service" — Службу, службу загалові покупців (-„споживачів")*) — чим в суті річи заперечує на 80% самий капіталізм. Не можна теж инакше розуміти того гону до „раціоналізації, стандартизації, нормалізації, концентрації" і под. реформ, який не вгаває уже близько від 20 літ. З нього пробивається виразно стремління капіталістичних кругів реформувати свій світ із внутрі, пристосувати його до змінених умов кипучого життя, віддаючи зокрема неминучу дань ідеї усуспільнення господарського життя. Ця ідея вимагає піддання великого виробництва, торговлі і грошівництва певній пляновости, якійсь вищій суспільній рації, якаб заступила стару анархістичну засаду конкуренції і війни всіх проти всіх. Чи не мають цієї самої мети усі реґляментуючі змагання модерної держави, без огляду на свою назву: демократична державна контроля, соціялістична націоналізація, фашистівський етатизм і т. д.? Є певні підстави добачати у всіх тих проявах стремління до параліжування в капіталізмі „духа руйнування", піддаючи все господарство верховній і єдино будуючій засаді — служення інтересам загалу, всього народу.

Не є отже нічим дивним, коли відмираюча на ділі система „вільного господарства", в його чистій формі, вмірає теж у світі теорії і немає вже сьогодня визначніших наукових оборонців. Останній її авторітетний політичний оборонець, анґлійська ліберальна партія — у своїй господарській програмі робить так далеко йдучі відступлення від менчестерських засад „вільної торгівлі" і „невмішування держави", та такі великі уступки на річ ідеї господарської демократії, якою тепер живе у Анґлії робітничий світ — що в суті річи ціла програма затрачує своє обличча. І не може теж нікого дивувати факт, що чолові люде капіталістичної науки і практики, як згаданий проф. Сомбарт або навіть

*) „Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hoch-kapitalismus". Verl. Duncker-Humblot München, 1927.

**) Вдумливий читач напевно відчує тут схожість з основною засадою кооперації — служби суспільству (членам). Діло тільки в тім, що по концепції Форда цю службу організує він самий — благородний і розумний підприємець; по нашій концепції — самі потребуючі, члени.

найбільший авторитет у ділянці приватної економії — проф. Шмаленбах (промова у Відні) співають уже похоронну пісню системі „вільної гри сил". Сомбарт дає вислів резиґнації ось такими словами: „ми не можемо уже споглядати в цім напрямку, у якому розвивається світова історія, не можемо вірити в те, у що вироджується капіталізм з необхідности річей; можемо вбачати спасіння тільки у повороті до минулого... Обличча клясиків і соціялістів були звернені вперед, наше споглядає взад"...*) На думку Шмаленбаха необхідність будувати чимраз більші підприємства (картелі, трести), примушує збільшувати щораз більше т. зв. постійні видатки і постійний капітал у підприємствах, що тягне за собою необхідність визволяти господарське життя від ризика зажертої конкуренційної боротьби, піддаючи його певним вищим реґулюючим чинникам. Шмаленбах посувається так далеко, що признає у цій справі слушність предсказанням соціяліста Маркса (його теорія механічної концентрації промислових підприємств) і не заперечує компетенції організованого суспільства впливати на ведення приватних підприємств — в першій мірі держави. — Ця свідомість пробивалася теж у останній великій на цю тему науковій дебаті підчас чергової сесії славетнього „Verein für Sozialpolitik" у Цюриху 1928 р.

Та дивним є без сумніву, що у всіх тих наукових розважаннях і загляданнях у майбутнє досі чомусь не всі авторітети звертають належну увагу на кооперативний рух. Традиційна звичка німецьких наукових кругів, що тягнеться ще від Ліста, ідентифікує „суспільство" з „державою" і в даному разі, говорячи про бажаність впливу організованого суспільства на господарське життя — мається на увазі передовсім державу і самоврядування. Кооперації придається ще за мало значіння. Не заперечуючи, що в певних умовах і ділянках вмішування держави і самоврядних органів у господарські процеси є бажане, доцільне і можливе — все-ж таки не можна бути одностороннім і в цій справі, коли не хочеться повторити помилок усіх т. зв. доктринерів. Невдачі етатизму в Рад. Союзі, а останніми часами в Польщі (хочби цьогорічний скандал із спадом цін жита), зате постійний і невгомонний похід наперед кооперативної форми господарювання — вказують на те, що не вільно легковажити цієї „третьої сили", молодої, буйної і свідомої своїх завдань. Ця нова сила не має в собі нічого із „духа руйнування"; вона є чистою формою вияву „духа будування". В тім її економічна оправданість та морально притягаюча міць, що ставить її вище руйнуючо-будуючого „духа капіталізму"; одночасно ця система має значну перевагу над системою „етатизму" тому, що виростаючи вільно, без офіційности і примусу, є вільною від усіх тіний бюрократизму і казьонщини, які є звичайними сопутниками державних а навіть і самоврядних господарських підприємств та установ. — Але таке признання кооперація собі здобуде; чим пізніше світ науки усвідомить собі свою помилку, тим гірше для... світа науки. Не завадить ще додати, що в наших специфічних, західно-українських умовах ні етатизм ні навіть самоврядування — якого тут м. и. не має — не можуть бути програмою піднесення і розбудови української економіки, працюючої в інтересі українського споживача і дрібного продуцента.

К. К.

---

*) Названий твір.

Індустріялізація господарства Радянської України.

1.

Економічна політика радянської влади скерована, як відомо, у бік індустріялізації народнього господарства України. Політика ця поставила собі завданням досягти того, аби в можливо короткий час зросла та частина населення країни, яка своїм існуванням є найтісніше звязана з долею промислового виробництва, для якої це виробництво є головним джерелом існування. Для цього природньо необхідним є поширення можливостей примінення людської енерґії, людської праці до промислової чинности, отже необхідне поширення кількости існуючих закладів та підприємств, заснування нових промислових одиниць, необхідне удосконалення і поновлення урядження устарілих технічно закладів, їх перебудова, розширення.

Індустріялізація є явищем, яке спостерігається в сучасному господарському житті цілого світу. Скрізь зростає значіння промислової чинности в порівнанні з иншими, скрізь зростає питома вага промислового виробництва у цілій народньо-господарській продукції; кількість населення, яке жиє з промислових занять, зростає швидше від того, що є заняте в сільському господарстві. Змалюємо це явище одним прикладом, взятим з господарського життя Німеччини.

Німці обчислюють кожний раз людність своєї країни по фахах. Роблять вони це, мабуть, найкраще з усіх. Такі обчислення пробили вони, починаючи з 1882 р вже чотири рази; останній раз в році 1925. З тих обчислень видно, що коли у 1882 р. на кожних 100 мешканців заняті були в сільському господарстві та лісництві 40, а в промисловости та ремеслі — 35, то в 1925 р. відношення це змінилось на протилежне: в сільському господарстві на кожних сто мешканців залишилось лише 23, а у промисловости стало вже аж 41; також зросла та кількість люду, яка занята в торгівлі, транспорті та в комунікації: цих з 10 стало цілих 17 на кожних сто душ.

Отже загалом беручи, нема підстав перечити самому напряму радянської економічної політики, наставленому на індустріялізацію. Не можна перечити не тільки тому, що індустріялізація лежить в руслі господарського розвитку, але також тому, що з ширенням промислової чинности зростає народній добробут, бо праця промисловости значно більш видайна, ніж праця сільсько-господарська. Зокрема це відноситься до сучасного українського сільського господарства, яке перенасичене людьми, що, не маючи куди дітися, примушені залишитися при землі, яка не в стані прогодувати всіх тих, що біля неї працюють, особливо при відсталій техніці українського хліборобства.

Ось що ми читаємо у книжці керівника урядової статистики: ...„У 1926 р. кожен робітник, занятий в с.-г., виробив продуктів за рік пересічно на 160 карб.“[1]). Правда, ці дані відносяться до цілої продукції. Тому що в сільському господарстві частка обігового капіталу, який зужи-

[1]) Вольф, Сільське господарство України, Вид. ЦСУ УРСС, 1927, ст. 67.

вається в процесі продукції, є меншою ніж в промисловсти, через те дані про чисту продукцію мусять нам дати більш правильне уявлення про видайність людської праці в обох основних галузях нашого господарства. Відповідальний український радянський статистик[1]) наводить ось які цифри чистої продукції на одного робітника у 1925 р.: в с.-г.—127·8 карб а в промислі — 523·8. Подібні є дані про суму, яку вносить до народнього доходу річна праця в обох ділянках: від с.-г. одержується 120·2 карб. на кожного учасника, а від промисловости — 483·5.

При такому стані річей нема нічого дивного, що скрізь помічається тяга людий від сільського господарства до промисловости, або, як звичайно кажуть, від села до міста. В цілому людському господарстві спостерігається безнастанне пересування продукційних сил — людий та капіталу — з одної ділянки господарства у другу, з галузі у галузь, в залежности від видайности праці в них, від ступня їх прибутковости, і все під тиском закону найменших витрат, закону господарности, який направляє цілу господарську діяльність людий.

Більша видайність промислової праці є одною з причин ріжности рівнів споживання міста та села. Особливо це відноситься до споживання продуктів промисловости, яких нехліборобське населення споживає в значно більшій скількости та вищій якости, ніж населення села. Автор статистичної розвідки про народньо-господарський білянс України[2]) наводить що до цього питання слідуючі дані.

Так зване непродуктивне, цеб то особисте спожиття на душу населення, оцінене в довоєнних карбованцях, отже по цінах тих продуктів перед війною, змінялося за три роки підряд ось як:

	Господарський рік		
	1923/24	1924/25	1925/26
Спожиття на душу цілого населення .	57·9	64·5	75·6
Хліборобське населення	42·6	45·8	55·3
Нехліборобське населення	124·2	142·3	155·3

Хоч продукти сільсько-господарські обходяться міському населенню дороще ніж хліборобському, а з другого боку, хоч селяне споживають більш грубу їжу, (як житній хліб, картоплю), одначе, загалом беручи, ріжниця в споживанні хліборобських продуктів обома катеґоріями населення є дуже мала. Зазначений автор вніс у вищенаведені цифри певну поправку, приняв умовно споживання с.-г. продуктів та борошна цілим населенням по коштовности цього споживання нехліборобським населенням. Після тих змін ріжниця в коштовности цілого споживання у обох катеґорій населення за ті ж роки виявилась ось якою:

	Господарський рік		
	1923/24	1924/25	1925/26
Споживання на душу нехлібороб. насел.	124·2	142·3	155·3
„ „ „ хлібороб. населення	87·5	91·3	106·3
Мешканець міста споживає більше від мешканця села на	36·7	51·0	49·0

Наведені нами приклади більшої видайности промислової праці та більшого добробуту промислового населення відносяться не лише до українського господарства з його відсталою хліборобською технікою.

[1]) Мишкис у журналі „Хозяйство Украины“, січень 1928 р. ст. 79.
[2]) Мишкис. Баланс нар. хоз. Украины за 1925/26 г., Изд. ЦСУ УССР, ст. 44 та сл.

В Америці ще перед війною вирахували, що промисловий робітник вкладає в народній дохід річно 1.300 долярів, а сільсько-господарський лише 230.

Відограє в цьому явищі велику ролю висока якість та інтенсивність, трудова насиченість промислової праці (праця машинами). Праця сільськогосподарська проста, примітивна, а тому й вартість її не є високою; коли вона перетворюєтся у добра, вартість останніх так само буває невеликою. Промислова чинність зуживає у своїх виробах велику скількість високої якости людської праці, тому її видайність висока; вона дає продукти, в які вкладено багато праці. Віденський економіст Грунцель наводить такий приклад зростання вартости продукту в міру збільшення та ускладнення праці, що прикладається до нього ступнево у виробничому процесі: шматок залізної руди вартости 75 пенсів, після перероблення у залізну шину, виноситиме 5 долярів; цвяхи зроблені з цього заліза, виноситимуть — 680 дол., а спружини для годинників — вже 200.000 дол.

З другого боку, промисловість задовольняє більш високі, більш складні потреби. Харч в елементарному його вигляді та сировину постачає сільське господарство; харчові продукти вищої якости потребують вже промислової обробки, для чого служать: млини, пекарні, молочарні, маслярні, цукроварні, фабрики овочевих консервів, тютюневе та циґаретове виробництво, броварні, гуральні, виробництво лікерів та инших люксусових напоїв. Вовну та бавовну постачає сільське господарство, але текстильні вироби та одяг — промисловість; дерево постачає лісове господарство, але будівельні матеріяли вже тартаки, меблі — столярні та меблеві фабрики; зерно дає сільське господарство, але ось борошно (муку) — вже млини, — в сучасних умовах, з великими механічними паровими та дізелевими двигунами; хліб — фабрика хліба та печива. Ми могли би собі уявити це взаємовідношення як піраміду, де внизу широкий шар с.-г. продуктів, багатих кількістю та дешевої вартости, а чим вище, тим шари ці стають тоньші та вущі, але якість їхня вища та вартість більша. Бо чим далі в гору, тим більше втілено там людської та машинової праці й вона все вищої якости.

2.

Процес індустріялізації господарства відбувається скрізь, по цілому світі. Скрізь зростає вага промисловости, яко джерела існування населення. Отже мусимо спостерегти те саме явище також в українському господарстві. Лише тут цей обєктивний процес, що скрізь є виявом певної економічної закономірности, ще підштовхується економічною політикою радянської влади, успиятнюється нарочито, пляново та систематично, без відповідного узглядження потреб та інтересів инших ділянок народнього господарства.

Як подивитись на господарську структуру Великої України, то першим враженням буде, що маємо до діла з виразно аграрною, сільсько-господарською країною. Справді, населення В. України нараховує в біжучому році 30 міл. 867 тис. людий, з котрих хліборобського 24,152.700, а нехліборобського — 6,714.300, або 21·75%, лише трохи більше 1/5 частини населення[1]).

Але як ми придивимося блище до господарської структури нашої

---

[1]) Контрольные цифры народного хозяйства УССР на 1928/29 год. Харьков, 1929. ст. 2 — II: Таблиці.

країни, саме з погляду росподілу її загальної народньо-господарської продукції, то побачимо малюнок значно відмінний.

Продукція народнього господарства радянської України в 1927/28 госп. році[1]).

Господарські ділянки:	у цінах довоєнних (в млн. довоєн. карб.)		у цінах сучасних (в млн. радян. крб.)	
	абсол. числа	у %%	абсол. числа	у %%
Сільське господ.	2131·8	52·2	3168·1	47·5
Промисловість	1792·3	44·0	3041·7	45·5
Будівництво	155·3	3·8	465·7	7·0
Ціла продукція	4079·3	100·0	6675·5	100·0

Кілька цих цифр розкриють нам чимало з того, що діється зараз в українському господарстві. По перше ми з них вичитуємо, що хоч в сільському господарстві В. України заняті майже чотири пятих її населення, то в загальній її продукції частка сільського господарства рівняється тільки половині. Маємо т. ч. чергове підтвердження низького рівня продуктивности нашого сільського господарства в порівнанні з иншими ділянками господарської праці; а з цього висновок, що завданням економічної політики держави мусілоб бути сприяння відповідними заходами зміні цього стану в напрямі підвищення продуктивности тієї ділянки народнього господарства, від котрої існує, очевидно зовсім убого, переважаюча більшість населення країни. Коли ж головна увага економічної політики уряду направлена у зовсім другий бік, саме на усприятнення розвитку промисловости, то в якій би високій мірі цей розвиток не оправдувався майбутньою користю цілого народнього господарства, ба навіть і сільського господарства — на сьогодняшній день ця політика здійснюється, принаймні — посередньо, а як побачимо далі, то й просто за рахунок, а тим і на шкоду сільського господарства і його виключного носія на В. Україні — селянства.

Друге, що з цих цифр вичитуємо, це є важливий висновок, що сучасна В. Україна не може розглядатися, як країна переважно аґрарна, бо по структурі своєї продукції, вона є нині країною аґрарно-промисловою. При тій рівновазі в загальній продукції, яку в ній мають зараз сільське господарство, з одного боку, та промисловість і будівництво[2]), з другого, і зважаючи на те, що поширенню промислової чинности сприяє властивий сучасному господарству закономірний напрям до індустріялізації, економічна політика держави повинна була ставитись особливо дбайливо до сільського господарства, щоби, як не усунути, то принаймні змягчити той вражаючий контраст в добробуті хліборобського і нехліборобського населення. Це ж є зараз ледве чи не найтящою проблємою

[1]) Там же, ст. 5, 6 та 11, 12. Вартість будівництва в довоєн. крб. там не наведена тому ми її вирахували самі за індексом коштовности будівництва, який у дотичному році рівнявся — 3 (1913 р. = 1) — Див. „Эконом. Обозр." ч. 10, 1928, стаття „Итоги и перспективы". Відсотки в наведеній вгорі таблиці вирахувані нами.

[2]) Будівництво помешкань як для житла, так для приміщення господарських закладів, шкіл та ин., є промисловою чинністю; статистика богатьох країн зараховує будівництво, яко галузь, до промисловости.

у взаємовідносинах влади й селянства, з одного боку, та села і міста, з другого.

Рівновазі в структурі продукції має відповідати рівновага в добробуті дотичних ґруп населення, а тим досягнеться і релятивна рівновага у професійному складі населення. Ось завдання для здорової економічної політики, яка має на меті дійти до співзвучности обох основних цілей економічної політики взагалі — досягти найдальшого розвитку продукційних сил країни поруч з релятивно можливим урівнанням в добробуті.

Приклад иншої країни, яка давно вже ступила на шлях індустріялізації, але поруч з тим не занехувала інтересів сільського господарства, а навпаки рішучо узгляднювала потреби останнього в своїй господарській політиці, поможе нам розібратися блище, в якому напрямі намічена нами лінія економічної політики правдоподібно скерувалаби українське господарство.

Німецька промисловість є джерелом існування 25,06 млн. людий,
Німецьке с. г-во „ „ „ 15,69 „ „

Отже значіння промисловости що до кількости населення, яке від цих занять існує, перевищує значіння сільського господарства на 60%.

Як що візьмемо для порівнання міру участи в продукції, то побачимо, що:

чиста продукція промисловости рівняється 23,5 млн марок, а
„ „ с. г-ва „ 10,0 „ „ .

Тоб то, вага промисловости на 135% більша за вагу сільського господарства[1]).

Порівнання обох головних ділянок німецького господарства по двох ознаках — фаховій структурі населення та структурі продукції — показує нам, що стан німецького сільського господарства не можна рахувати вповні втішним, бо й там продуктивність промисловости є вищою за сільське господарство, а тим і добробут обох ґруп населення є неоднаковий. Дійсно, державна влада та суспільство в Німеччині в останній час пильно заняті питанням крізи свого сільського господарства та шуканням шляхів до поліпшення стану останнього. Але який величезний контраст в малюнку в порівнанні з положенням на В. Україні!

Бачимо в Німеччині, що ділянка народнього господарства, в якій занято більше людий, також більше і продукує, хоч і там немає повної відповідности між обома ознаками. У нас же спостерігаємо протилеглість обох ознак: сільське господарство, в якому занято більшість населення, продукує меньше ніж промисловість, де занята меншість населення, а відціля вражаюча ріжниця в добробуті обох катеґорій населення.

Порівнання кількости хліборобського та нехліборобського населення України з розміром продукції сільського господарства та промисловости, як ми це робили вище, не є стислим, бо існують значні катеґорії нехліборобського населення, доля котрих є звязана з цілим народнім господарством, яке вони обслуговують, як от: цілий урядовий апарат, торгівля, транспорт та комунікація; сюди ж слід віднести виконавців особистих послуг, армію, безробітних, рантьєрів (пенсіонери та под.).

Тому, переходячи до розгляду міри індустріялізації В. України під впливом радянської економічної політики, ми порівняємо в першу чергу

---

[1]) Weltwirtschaftliches Archiv, Bd. 29/I, S. 35-II:, K. Lange, Industrie und Landwirtschaft.

поодинокі ділянки народнього господарства по ознаці числа самодіяльних їх учасників[1]).

Кількість занятих в тисячах:	Господарський рік			
	1924/25		1927/28	
	абсол. дані	у %%	абсол. дані	у %%
Ціле самодіяльне населення . .	14.713·3	100·0	16.074·7	100·0
У тому числі:				
1) Заняті у с. г-ві	12.265·8	83·4	12.937·0	80·4
2) „ „ промисловості .	827·8	5·6	1.086·5	6·7
а) великій	406·8	—	678·4	—
б) дрібній	421·0	—	408·1	—
3) Заняті в будівництві . .	76·5	0·5	177·8	1·1
4) „ „ трансп. та комунік.	204·6	1·4	252·0	1·6
Разом (2-4)	1.108·9	7·5	1.516·3	9·4
5) В торгівлі	188·4	1·3	238·4	1·5
6) На держ. та гром. службі .	332·8	2·2	442·3	2·7

Маємо динаміку професійного складу самодіяльного населення В. України за останнє чотирьохріччя. Беремо цей період тому, що початком політики активного підпирання індустріялізації треба вважати рік 1924/25, з котрого почалося вкладання нових капіталів до промисловости з метою її відбудови, й яка в цілому, як взяти пересічно велику, так зв. „цензову" промисловість, була ведена на початок 1927/28 госп. р., що до фізичного розміру продукції, майже до передвоєнного стану. Цей же рік визначився зновуж, як взяти пересічно всі галузі української великої промисловости разом, надвишкою над довоєнною продукцією в розмірі 17·9% її тогочасного обсягу[2]).

Зіставимо тепер у релятивних числах взаємовідношення обох головних ділянок народнього господарства В. України — сільського господарства та промисловости з будівництвом — по двох ознаках: професійній структурі населення та співучасти в продукції, а тоді контрастність стану обох цих ділянок виявиться нам у цілій її виразности.

Господарські ділянки:	Кількість самодіяльних учасників	Вартість загальної продукції
	у %% до цілого за 1927/1928 госп. рік	
Сільське господарство . . .	80·4	47·5
Промисловість з будівництвом	7·8	52·5

При оцінці економічної політики радянської влади ми повинні увесь час памятати от ці чотири цифри!

Що торкається поступу індустріялізації, то оскільки він виявляється в пересуванні населення від хліборобства до промислових занять, ми можемо виміряти його порівнанням наведених вгорі даних за чотири остан-

[1]) Контрольные цифры, II. ст. 2. Відсотки вирахувані нами. До „самодіяльних" зачислюються всі безпосередні учасники господарської чинности; не включаються ті, що утримуються першими, хоч би допомагали в домашньому господарстві.

[2]) Контрольные цифры, I. ст. 39.

ні роки. Там знаходимо, що відсоток самодіяльних учасників сільського господарства знизився за цей час на 3%, в той же час відсоток учасників промисловости з будівництвом зріс на 1·7%, а всіх инших фахових ґруп — на 0·9%; разом всі — на 2·6%. Отже частина страти в селянстві не попала ні до промисловости, ні до иншої ділянки господарства; вона, видно, влилася до лав безробітних, що тинялися в 1927/28 р. по містах в кількости 211 тисяч (тільки „самодіяльних", отже без родин!), даремно пошукуючи для себе „місця під сонцем" індустріялізованої країни.

Як порівняємо темп цієї індустріялізації з динамікою того ж процесу в Німеччині, то побачимо, що там за цілих 43 роки, з 1882 по 1925 р., відсоток самодіяльних учасників сільського господарства знизився на 11·7%, а відсоток їх в промисловости піднявся на 7·6%. Під цим зглядом слід визнати успіх індустріялізаційного процесу на Україні дуже поважним. Але як взяти на увагу инші ознаки, то виникають сумніви що до глибокосяглости цього процесу, реалізація котрого, як побачимо далі, вимагає великих жертв як від цілого народнього господарства, так особливо від сільського господарства. Так в той час, як хід індустріялізації Німеччини відбувався в супроводі абсолютного зменшення хліборобського населення — за 43 роки на півтора міліона, або на цілих 10%, спостерігаємо тимчасом на Україні протилежне явище: за три останні роки кількість хліборобського населення зросла на 5·7%, а — нехліборобського лише на 4·0%. Отже розвиток нашої промисловости поки що не є в стані втягти зайві кількости сільського населення. Аґрарне перенаселення тяжить на українському сільському господарстві. Вага темпу індустріялізації останніх років ослаблюється також тим міркуванням, що українська промисловість була за час революції та російсько-української війни зруйнована остільки, що її продукція впала до $^1/_5$ частини передвоєнного її стану. Темпо її дальнішого розвитку ледво чи зможе бути таким швидким, яким було початкове темпо її відбудови. Так основна ґрупа української промисловости, а саме галузі, що продукують засоби виробництва, а тому найважніші для індустріялізації, — вже виявили значне ослаблення темпів свого розвитку: на 63·4% в 1925/26 р. у відношенні до попереднього року; 26·7% — в 1926/27 р. та лише 21·4% в 1927/28 р.

На слідуючий раз ми зупинимося докладніше на індустріялізаційній політиці радянської влади і на відношенні її до інтересів селянства.

Проф. С. Гольдельман (Прага).

Проблеми кооперативної організації і практики.

До дискусії.

Відкриваючи на сторінках К. Р. дискусію на тему „шляхів розбудови сільсько-господарської кооперації", редакція журналу пішла на стрічу лунаючим з усіх сторін голосам про необхідність вияснення цеї справи. При тім вона мала на меті не теоретичну, тільки конкретну практичну ціль:

вияснення, чи і оскільки ми можемо тут, на західно-українських землях, приступати уже в блищому часі до організації сільсько-господарської кооперації та у якій конкретній формі? Що саме розуміється під терміном „сільсько-господарська кооперація" — чи „сільську" кооперацію взагалі, як формулує це поняття один з наших дотеперішніх дискутантів, інж. М. Творидло — це випливало із кількох статтей, що були давніше поміщені у К. Р. (найобширніше трактувалося це питання в перекладі одного розділу з книжки др. Е. Давіда під назвиною „Кооператизація сільского господарства" (К. Р. ч. 9. за 1928 і ч. 1. та 3. за 1929 р.). Під поняття сільсько-господарської кооперації в усталеній термінольоґії кооп. теорії підпадають операції біля збуту с.-г. продуктів і набування товарів, потрібних для ведення сільських господарств (отже не споживчих товарів); вреші перерібка с. г. продуктів.

Розуміється, що, відкриваючи дискусію на названу тему, редакція К. Р. не виходила із заложення, що для ведення с.-господарських збуто-постачальних операцій мусять бути створені якраз і то зразу окремі кооперативи, а це з тої причини, що економічне життя всіх країн не йде і не може йти по однаковому шаблььону; з другого боку ті форми, в яких існує якийсь вид кооперації в других краях сьогодні, не були такими учора, коли ще відносини були инші. В кожному разі редакція свідомо помістила наперед загально інформуючу статтю др. Е. Давіда, як теоретичну підготовку до практичної дискусії. З цієї статті читачі К. Р. могли бачити, що сільська збутова і закупочна кооперація виникала на заході у кількох ріжних формах, та що остаточно перемагає у більшости країн тип спеціяльної кооперативи з більшим районом діяльности.

Поміщуючи, як першу дискусійну статтю обширнішу розвідку інж. Р. Раковського, ми були свідомі того, що це є спроба шукання шляхів, з якої не одною тезою можна спорити; та все таки стаття містить чимало вірних обсервацій з життя. Автор, після критичних уваг що до стану т. зв. господарсько-споживчих кооператив та їх централь, прийшов до висновку, що розвиток збуто-закупочних операцій вимагає творення районівок, на зразок теперішніх районових молочарень, районівок, яких членами булиб місцеві, уже чисто споживчі кооперативи. Що автора склонює до такої якраз концепції правної структури пропонованих районівок, він ширше не викладає; здається, що зглял на можливість скорішого зібрання потрібного уділового капіталу.

Друга з черги дискусійна стаття, інж. М. Творидла, після загального вступу, з яким не всякий мусить погодитися, полемізує тільки з частиною виводів першого дискутанта, причім до певної міри через мале непорозуміння. А саме ця частина розумування інж. Т-ла, що має на меті доказати необхідність розбудови системи кооп. кас і банків, як одної з передумов розбудови ширших с.-г. збуто-постачальних операцій, очевидно не йде в засадничий розріз з думками першого дискутанта; в кожнім-же разі виводи на цю тему інж. Творидла дуже цінні і на місці в даному разі тим, що у їх світлі з тим більшою випуклістю виступає на яву величезна вага розбудови кредитових кооператив — і то в обох видах: сільських райфазенок і міських кооп. банків.

В дальших своїх виводах інж. М. Т-ло бере в оборону головним чином централю господ.-споживчої кооперації, вияснюючи, чому вона приневолена бути обережною у розбудові с.-господарського ділу; ця частина має свою рацію по думці засади: „audiatur et altera pars" („вислухати і другу сторону").

Що до позитивної частини статті інж. Рак-го, а саме, що до проєкту творення збуто-постачальних (більш-менш універсального типу) районових кооператив на підбудові з сільских споживчих кооператив та що до пропозіції передачі цим кооперативам тих господарських аґенд, які сьогодня сповнюють Повітові Союзи — то мимо всієї сміливости такої концепції, досі проти неї не висловився ніхто. Позволимо собі звернути увагу на те, що як скрізь, так і тут не може бути, і в практиці мабуть таки не буде шаблььону; та що навіть після створення цього рода районівок в деяких випадках, де будуть на те люде і охота, вони можуть захотіти, крім продажі збіжа чи картопель, занятися доставою споживчих товарів для сільських кооператив і на відворіт. Навіть якби хто хотів заборонити Повіт. Союзам закуповувати прим. погної, машини чи вугілля, то неодин з них не підчинивбися такій постанові, якщо має відповідний для того апарат і досвід. Що-ж до способу наладнання с. г. спеціяльних кооператив, (як прим. для збуту меду, цикорії, буряка, сушення ярини і т. д.), то ці ділянки нашої евентуальної с. г. кооперації досі не бралися на увагу дискутантами.

Звернемо м. ин. увагу на факт, що, находячися в недуже від нас відмінних культурних умовах, Велика Україна мала ще перед 4 роками тільки один тип сільсько-господарських кооператив (крім споживчих, які там існують, як спеціяльні споживчі кооперативи з домішкою тільки обмінних операцій продуктами, як яйця, збіжа). Це були т. зв. „універсальні сільсько-господарські товариства“, які були там всім: і касою і господарсько-культурним кружком і збуто-постачальним торговельним органом. Від кількох літ одначе рішаючі в с. г. кооперації круги переходять постепенно до типу спеціяльних с. г. кооператив, з великими районами діяльности, яких є сьогодні уже кільканацять типів (кооперативи: машинові, маслярські, беконярські, меліораційні, бурякові, насіннєві контрольно-молочні, яйчарські, тютюнові, виноградарські, пасічницькі, сільско-господарські коллєктиви, комуни і т. д.). Універсальних с. г. кооператив стає менше і тільки більші з них є наділені правами кредитових кооператив в тім сенсі, що одержують з гори кредити до розділу між членів; позатим вони ведуть аґрикультурно-освітню роботу, займаються набуванням машин, насіння та подібними загальними чинностями.

Отже як бачимо, одного шаблььону нема і там. Це мусять мати на увазі ті діячі укр. кооперації, що передумують над цією проблємою у нас. Через те, що справа не є проста, як в цілій кооперативній роботі, так і тут необхідна розважність і критицизм; в жадному разі не можна таких справ рішати поспішно.

Певний звязок з нашою дискусією, хоч не безпосередній, має також стаття інж. Е. Храпливого (поміщена у Г. К. Ч. ч. 19-20 б. р), в якій її автор ставить справу розбудови с.-г. кооператив у звязок з кредитово-допомоговою акцією самоврядувань, яку заповідають урядові чинники (обіжник м-ва хліборобства з січня 1929). Пропозіція інж. Хр-ого викликала у кооперативних кругах голоси спротиву. Вирішенням спірної справи займеться найблища Рада РСУК.

Так виглядає в коротких словах хід дотеперішньої дискусії над поміченою справою; вона очевидно не вичерпана і не вмовкатиме ще довший час, хочби з перервами. Щоби улекшити шан. охотникам участь у ній, ми пропонуємо розкласти матерію на ряд окремих питань і обговорювати окремо: форму збуту яєць, організацію збуту безріг, збут збіжа, набування погноїв і машин (як воно відбувається тепер і чи

є які недомагання у цій ділянці) і т. д. Очевидно, що кооперативні робітники на місцях є найбільше покликані забрати голос у цій справі.

Не завадить заглянути теж до нашого кооперативного минулого. Керуючись такою думкою, ми помістимо у найблищому числі статтю інж. Ів. Прокопова на тему: „Кооперативний збут худоби в Галичині до війни і після неї“.

К. К

Дещо про збіжеві кооперативи.

Від року підготовляється у нас основно ґрунт під розвиток кредитових кооператив. Від кількох літ розписується в пресі про як найкращий підхід до творення їх. І є такі, що не хочуть йти утертими слідами Райфайзена і Шульце, не хотять обертати готовим грошем, але хочуть той гріш замінити на инше обігове средство — на збіжжа.

В 1925. р. засновалася в Сушні равського повіту Спілка Ощадности і сільсько-господарського кредиту „Згода“, яка в зареєстрованім своїм статуті ставить собі, як ціль, в арт. 5: а) виробляти всіми доступними способами у своїх членів охоту щадити і поширювати серед них розуміння пляновості та розумної ощадности; б) приймати грошеві ощадности з правом виставляти поіменну посвідку на вкладку і їх відповідно опроцентовувати; в) організувати для своїх членів низькопроцентовий сільськогосподарський кредит і то так грішми, як і зерном. Для того, щоби виконати це останнє завдання кооператива: г) закладає і веде збіжеву комору; д) допомагає матеріяльно всім починам, звязаним зі сільським господарством, але тільки тоді, коли ці почини матимуть загальний характер і відповідатимуть інтересам принайменше більшости своїх членів. В арт. 8. додано: „кожний член зобовязується ощадити річно щонайменше 25 кґ. однородного збіжжа. В арт. 18. говориться про необмежену відповідальність членів.

За трилітній час свого існування кооператива начислює 115 членів, з яких тільки 7 вплатило уділи грішми, а решта збіжжам. Висота уділу після постанов статута виносить 10 зол. Може бути принята в зерні (30 кґ. пшениці або 50 кґ. жита, вівса, ячменю). Одна недогідність, що забогато сортів збіжжа. На уділи з кінцем ділового року зложили члени 4.317·70 кґ. збіжжам, а 38·72 зл. грішми. 12 членів зложило вкладок: збіжжам в кількости 524·50 кґ., а грішми — 92 членів суму 239·11 зл. Грошеві вкладки є чисто ощадностеві. На позички видано 5.552 кґ., з чого користало 90 членів. Позички збіжжам видаються на передновку в березні, а при кінці грудня кожний член зобовязаний його віддати. На випозичене збіжжа підписує член реверс з двома ручителями. Відсотки платяться з долу і то у висоті 16% від позиченого збіжжа. З тих 16% ухвалою Загальних Зборів сейчас приписується, як дивіденду, 12% до вплачених уділів, а 4% лишається на покриття адміністрації і як чистий дохід. Перехования збіжжа примітивне. Винаймається комору та назначується двох членів, які за замаґазиноване зерно відповідають солідарно; крім випадків елементарних нещасть.

Як з цих даних видно, організація цеї кооперативи подібна до тої,

яка була колись в громадських чи читальняних шпихлірах. В 1900. р. таких шпихлірів було у нас 682. Богато цих шпихлірів перемінилось потім на позичкові каси. Причиною цієї переміни був брак досвідних людей до ведення та контролі таких шпихлірів. Нині замісць Повітових Рад, які колись контролювали такі шпихлірі, вибрано Надзірну Раду, а на місце громадських урядників управу. Одначе ці „шпихлірі" в формі кооперативній стоять до населення блище, як передвоєнні шпихлірі. Це бачимо по більшім заінтересованню членів спілкою, як довоєнним шпихлірем. Передвоєнний шпихлір — це була каса для тих, що мали силу і рядили громадою. Теперішня спілка — це каса без ріжниці як для бідних, так і богатих, але тільки член має право запомогти себе в тяжкім переднівку.

* * *

Хто інтересувався такими збіжево-кредитовими кооперативами, той певно мусів поставити собі кілька важних питань, як ось: перше, чи з правного боку є допустиме, щоби існували збіжеві кредитівки, які, крім провадження збіжевої комори, займалисяби і грошевими операціями; друге, чи творення таких збіжевих кредитівок є з економічного погляду вказаним з причини умертвлення капіталу через сезон; третє, чи їхнє творення може скріпити довіря до ощадности і чи дає запоруку сталости (в розумінню валюти) вкладок; четверте, чи такі кредитівки не моглиби, з хвилею їхнього розвитку, стати початком наших елєваторів, які реґулювалиби ціну нашого збіжжа.

Розгляньмож бодай поверхово отсі питання.

1) Закон, говорячи про кредитові операції, має на думці тільки операції грошево-векслеві. Збіжжа — це продукт! Підпадає під катеґорію промислових свідоцтв та оборотових податків. А чи перепроваджування всіх вкладів і збіжевих позичок книжково з заміною на золото стоїть в суперечности з законом? — Що до останнього, то думаю, що ні. Та хочби так і було, все таки стрічатися будемо з одною великою невигодою, а саме браком книговодців на місцях, яким буде тяжко справитися з перечислюванням збіжжа на гроші при хитаннях біржевих цін. Вже ця одна недогідність може нам принести більше шкоди, як користи. З тої причини мусимо підпирати змагання до творення однородних спілок, а не мішаних. Але це тільки один бік справи.

2) Що до другого питання, то можна дуже легко стрінутися зі закидами, що продане збіжжа в осени, а зложене до кас як гроші, принесе більше користи для даного села, як збіжжа, яке через переховування в маґазині стається мертвим капіталом. Щоби совісно і докладно на це відповісти, треба мати певні статистичні дані, треба не тільки глянути на збіжеву конюнктуру в теперішній хвилі, але також в довоєнну добу. Не вдаюся в статистику. Беру стан села в дану хвилю, як він представляється. Дорожнеча, часто брак гроша, як і попит за землею викликали ще більшу лихву, як було дотепер. Селянин жадає землі і, де є лиш нагода — купує. Через це видає більше, як його власна господарка враз з закупленою землею йому приносить. Задовжується так, що дуже часто стрічається, що на закупно землі, випродавши перед тим свій живий інвентар, позичає гроші, платячи 48% відсотків. А коли прийде передновок, запозичує не злоті, але збіжжа, щоби в першій мірі його засіяти. Із запозиченого пів сотнара зерна віддає $^3/_4$ осінью. Возьмім тепер під увагу

ціну збіжжа в осени, а на весні, яка є пересічно о 30% більшою від осінньої, то виходить, що такі збіжеві кооперативи будуть якраз чинником поборювання лихви головно на переднівку, а дотеперішні лихварські відсотки останутьcя, як капітал, в даному селі.

3) Мусимо собі здати ясно справу з того, що збіжеві кооперативи в своїх початках будуть чистими шпихлірами та що зложене зерно через кілька літ буде завсіди розпозичене, доки через ощадностеві вкладки і через приняття нових членів не назбирається запас понад потребу, який буде можна у відповідній хвилі продати. Складаючи вкладку чи уділ збіжжам, наш селянин нічого не ризикує. Він добре розуміє, що це йому не змарнується. Він пережив не одну девалюацію та через це має недовіря до кас, коли розходилося про вложення більших вкладкових сум. Справді селяне вкладають, але не золоті, тільки доляри і то на дуже короткий час. Вложити щорічно 25 чи 50 кґ. збіжжа до збіжевої кооперативи для селянина не представляє такої трудности тим більше, що не дає він тут грошей, тільки зерно. І коли фактично поведемо цю акцію правильно, то, думаю, що така збіжева кооператива в кожнім селі моглаби мати річно яких трицять сотнарів збіжжа, як оборотовий капітал на будуче. Крім цього кожний навіть одноморговий рільник впишеться в члени такої кооперативи, бо в хвилі скрути, а головно неврожаю він знає, що, як член такої кооперативи, поратується в ній. І тоді напевно ця кооператива буде мати $^3/_4$ господарств у членах, в той час, коли споживча пересічно начислює $^1/_4$ членів.

4) При добрім і умілім розвитку збіжевих кооператив за якийсь час кожна з них буде мати запаси збіжжа понад потреби села. Гріхом булоби, колиб це зерно мало бути замаґазиноване на другу весну, як це було в довоєнних часах. Коли передвоєнні шпихлірі згромаджували означену кількість збіжжа, ніхто не хотів з довжників стягати випозиченого, бо в першій мірі не знав, де його примістити. А хоч і був шпихлір, то нищили в нім збіжжа не тільки миші, але і недогляд. По друге, богато клопоту мав з тим громадський писар чи війт, за яку то роботу йому нічого не плачено. Тож раз записавши в книги довжника, мав він чистий спокій і переставав дбати про випозичене збіжжа. Стягав хіба лишень тоді, коли зходила нагла потреба в якихсь громадських випадках, або коли довжник не повинувався, як слід, своїй зверхности. Ці недогідности при кооперативній формі відпадають зовсім — тим більше, що кооперація уже має зорганізований апарат контролі та ревізій, які не далиби змоги кооперативі зійти на манівці. Збіжеву надвишку можна буде легко у відповіднім часі продати і то по добрій ціні, а гроші зложити до каси. При помочи їх можна буде в осени частину збіжжа вже від селян закуповувати, а другу частину ужити на будову відповідних маґазинів.

Передвоєнні і теперішні шпихлірі обтяжують адміністрацію зависоко. Не є виключене і це, що з часом такі кооперативи будуть змушені будувати для себе спеціяльні маґазини, забезпечені від всяких елементарних нещасть, через що і збільшать видатки. А в тім випадку одно село не дасть ради; мусять повстати районівки так само, як це вже діється з молочарнями.

* * *

Збіжеві шпихлірі чи доми були найліпше поставлені перед війною в Анґлії і Німеччині. Анґлійські рільники збували своє збіжжа не так

через маґазинування, як на основі прібок (задля його однородности), через свої кооперативи. В Німеччині знова велика посілість будувала маґазини при помочі кредитів уряду, стараючися заразом опанувати в цілости збіжевий ринок і не числячися ані з дрібними рільниками ані з приватними купцями. Наслідком того ці маґазини упали, а на їх місце повстали менші маґазини, головно в Гесії і Баварії і то при касах Райфайзена. На замаґазиноване збіжжа плачено найвище $^3/_4$ риночної ціни. Завдатки виплачували сільські каси. Цілий край покрито сіткою малих маґазинів, які були сцентралізовані. Місцевість, де знаходилася така централя, мусіла вповні відповідати всяким вимогам для збуту чи перерібки того збіжжа. Ціллю дрібних маґазинів було не лише саме маґазинування, але рівнож його чищення та сортування.

* * *

Збіжеві кооперативи повстали у чужих народів в цілком инших обставинах, як у нас. Там творено спеціяльні кооперативи для збуту збіжжа в цілі осягнення доброї риночної ціни; а ми, що не маємо його на збут, мусимо старатися в першій мірі через такі кооперативи запобігти лихві на переднівку. І щойно в будуччині прийдеться може поставити завдання боротьби за кращу ціну. Та все таки шпихлірі в наших умовах можуть грати ролю не тільки, як орґан кредиту, але й як засіб раціоналізації торгівлі збіжжам. Ми, не маючи збіжжа на збут, мусимо його спроваджувати і за спроваджене збіжжа платити дань не тільки державі, але й посередникам. Є в нас околиці, що продають збіжеву надвишку, але є й такі, яким треба ще докуповувати і трансакція ця не йде через наші кооперативи, але через приватних купців; маючи до розпорядимости готівку, вони передержують зерно та продають його нам таки з добрим зарібком. В цім напрямі успішна, як досі, спроба села Сушна все таки варта застанови і може навіть наслідування. Хто знає, чи ця форма економічної організації не має більше даних для свого розвитку, як ми звикли думати? Не беремося катеґорично твердити, але пробувати ніколи не зашкодить. Це може бути або прямо кооп. зсип з кредитовими завданнями, або хочби збіжевий відділ при здоровій, добре завідуваній сільській кооперативі.

Я. Маренін.

Треба раціоналізувати управління кооперативами.

Принята в основу нашого зразкового статута РСУК система колеґіяльного управління (найменше трьох-членна управа) є згідною з демократичним духом кооперативного будівництва і разом з тим відповідає нашим традиціям, як суспільства par excellence сільського, де громадське життя опирається, як у всіх цього типу суспільствах на засаді сусідскости (Nachbarschaftsprinzip, відоме соціольоґічне поняття). На тій засаді будується, як відомо (бо инакше і не може бути) вся громадська робота в ділянці освітній і культурній. Цей принцип виявляється єдиноможливим також

в керуванні господарськими установами такого самого, суспільного характеру: кооперативами. Зовсім отже природньо, що також правні вимоги майже усіх країн, де є спеціяльне кооперативне законодавство, предбачують колеґіяльну форму управління для кооперативних установ. А одначе... в практиці дуже часто колеґіяльна форма безпосереднього завідування кооперативою виявляється невідповідною. Говоримо виразно про „безпосереднє" завідування, розуміючи під тим щоденне виконування ділової праці в кооперативі.

Особливі сумніви викликує ця форма колективного завідування, яку приписує наш зразковий статут кооперативи, де згори зазначено, що один з членів управи має бути „справником", себто торговельним та ідейним провідником, другий „книговодцем", третій „скарбником". Бо що діється, коли між членами нема нікого, хто знає книговодство, або хоч і знає, то не має поза своїми особистими справами досить вільного часу і ідейности, щоби вести ще рахівництво кооперативи? Тоді вибірають врешті решт „найвідповіднішого" з тим, що він „привчиться"... Він-же „привчається" так, що книги за него пише повітовий інструктор, зявившися в ряди годи в кооперативі. Чи не краще булоб в такім разі вибрати до управи людей, хочби і не зовсім компетентних на книговодців, зате енерґійних, непоблажливих та вміючих контролювати, а на книговодця приняти людину фахову, як службовика і відразу поставити організацію на здорові ноги?

З ріжних сторін краю вже доходять вісти, що настає вже крайня пора переходити від системи аматорства в завідуванні кооперативами до фаховости. В першу чергу це торкається уряду крамаря згл. молочаря, в другу зараз чергу функції книговодця (рахівника). На місце „самоучки" — крамаря мусить нарешті прийти людина, що відбула хоч кількамісячний теоретичний і практичний курс товарознавства і ведення крамниці (молочарні; що до підготовки молочарів, справа у нас з самого початку краще поставлена, та все таки трапляються ще аматори і тут). Дати селові фахового крамаря мусимо за всяку ціну, та сьогодня ця справа не є темою наших розважань. Ходить головно про книговодця, того, що згідно зі зразковим статутом РСУК має бути одним з керманичів кооперативи — членом її управи.

Стан, який у нас сьогодня створився, в наслідок принятої статутарної формули, є приблизно такий. В кооперативах менших розмірів, де діловодство не є ще ускладнене і обороти не дуже великі, в наслідок великої праці інструкторського апарату Повітових Союзів та РСУК, книговодці вже сяк так опанували вміння вести нашу (касову) систему книговедення. Одначе і цей здобуток збірних зусиль є часто під загрозою зогляду на виборний терміновий характер уряду такого книговодця. Розуміється, коли члена управи-книговодця „скинуть" з уряду за зловживання, стверджені ревізією, то жалувати немає чого; трапляються одначе випадки, коли людину усувають з инших, не кооперативо-ділових мотивів: ізза ворожнечі на тлі особистому, фамілійному, політичному, конфесійному і под.. В такому разі вишкіл книговодця мусить починатися наново, da capo.

Коли одначе такі випадки є все таки випадками, які можуть, але не мусять мати місце, то зовсім инакше виглядає справа, коли діла кооперативи розростаються і далеко оставляють за собою ті форми, в яких кооператива починала своє життя. Коли до споживчого відділу долучиться молочарня, збут продуктів, коли кооператива зачне доставляти, погної, вугіль,

дерево, виробляти цеглу, душити олій і т. д., тоді навіть вправлений член управи-книговодець уже не годен подолати тих обовязків, трактуючи їх як побічне заняття. Тоді або його господарство почне занепадати, або, що буде частіше, буде забагнюватися рахівництво кооперативи; разом з тим ціла кооперативна справа буде гальмуватися у своїм розгоні. Входимо у стадію, коли тільки фаховий робітник може подужати завдання.

Йдім одначе далі: кооператива розростається ще дужче, так що обіймає сіткою своїх операцій ще й сусідні, кооперативно менше активні оселі (такі приклади уже маємо, а при нормальному ході подій їх повинно бути чимраз більше і більше, поки не дійдемо до форм, в яких існує сьогодня кооперація на заході). Тоді вже не тільки функція книговодця вимагатиме спеціяліста і то постійного, незалежного від примхи хвилі, але й функція справника, торговельного і ідейного провідника (референта). (Якщо кооператива вирослаб до таких розмірів, в яких сьогодня існує більшість наших Пов. Союзів, тоді прийшлосяб розділити ще й ці дві функції, створюючи в проводі дві окремі референтури: торговельну і організаційно-ідеольоґічну). „Доходячий" справник уже не подужає завдань; він мусить або занехати своє домашнє господарство, або занедбувати роботу в кооперативі. Очевидно, у більшости випадків, він зробить це друге, хочби з цих міркувань, що не може він в цілости побудувати свою матеріяльну екзистенцію на виборній посаді кооперативного урядовця, не маючи забезпечення тривалости цього відношення. Якщо-б кооператива погодилася приняти його, як контрактового робітника-справника, хочби під контролею „доходячої" Управи, ґарантуючи йому постійність праці під умовою солідного поведення, то наслідок бувби такий:

1. кооператива узискалаб вправного і фахового, постійного управителя;

2. цей управитель трактував-би працю в кооперативі, як свій життєвий фах і присвячував-би їй максімум часу особливо, коли-б кооператива зацікавила його обітницею надзвичайних додатків до платні в нагороду за пильність;

3. управа кооперативи малаб мимо всього в своїх руках вирішування усіх важніших справ і можливість постійної контролі над справником.

Коли-б кооператива рішилася на такий спосіб завідування, тоді замість трьох кепсько платних членів Управа моглаб удержати одного-двох досить добре платних службовиків, які уже полагоджувалиб все, включно до самостійного складання білянсів.

Треба тут-же замітити, що цього рода система управління кооперативою не тільки не є новістю в кооперативній практиці, а навпаки, є п р а в и л о м у більшости кооперативних установ на Заході, які хоч трохи переходять т. зв. карликуваті розміри. Як тільки кооператива ступить на вищий щабель свого розвитку, відразу виникає питання про постійний фаховий провід, незалежний від виборности. А вже й мови не може бути про т. зв. доходячу управу, коли кооператива має членів розкинених по кількох (-нацяти чи -десяти) селах, бо тоді хіба мусілиб члени управи рекрутуватися тільки з громадян цеї оселі, де міститься осідок кооперативи. Отже всі т. зв. районові кооперативи мають „управителів" (menager в Анґлії, Geschäftsführer або Betriebsleiter у Німеччині, srpávce в Чехії), які є в і д п о в і д а л ь н і перед управою за успішне ведення кооперативи. Персонал (книговодці, маґазинери, продавачі) підлягає управителеві або прямо Управі; це залежить від місцевих обставин чи навіть особистих зглядів.

Очевидно і нашим кооперативам прийдеться поволі переходити на систему фахового завідування, примінюючи чужі зразки до наших обставин.

Розуміється, що як все так і тут головна річ люде. Є дуже можливо, що в неоднім випадку можна обійтися без формального назначування постійного книговодця чи вже просто тому, що довіря до члена управи-справника чи книговодця є таке велике, що він, не сумніваючись в тревалість своєї посади, присвятиться всеціло праці в кооперативі, занехуючи иншу працю і живучи в тій благій надії, що реальна та ідейна праця завсіди буде оціненою. Одначе, чи є ґарантія, що ці люде не помиляються в своїх розрахунках? Чи не краще все таки забезпечити їм правно ці їхні сподівання, а тим заохотити їх до тим більшої ревности у праці?

Не можна скривати, що система одноособового завідування (т. зв. система двох очей, Zweiaugensystem) скриває в собі певну небезпеку: це є можливість впровадження в управління диктатури одиниці, котра буде обходити контролю ховаючи кінці у воду і т. д. Для того, особливо в наших умовах дуже ще слабого розвитку почуття громадських обовязків (відома прим. річ, що наші кооп. контрольори-члени Надз. Рад здебільшого зовсім не повнять своїх обовязків), ми не булиб за тим, щоби приняти систему одиноко відповідального управителя, якому підлягавби рахівник, крамар і т. д. В наших умовах найвідповіднішою формою управління для більше розвинених кооператив треба уважати систему платних фахових однорядних (собі службово рівних) службовиків: справника, книговодця, маґазинєра. Всі вони булиб однаково відповідальні перед Управою, яка мусілаб бути безплатною, або одержувати тільки дуже невелику винагороду. Сьогодня засада платности „директора“ (члена Управи) навіть тоді, коли він зовсім не підготовлений для ведення припадаючих на нього статутарно чинностей, святить уже такі тріюмфи, що боротися з цією конпенцією не буде легко. А все таки ми думаємо, що стояти на цьому місци завсігди не зможемо і прийдеться ступити на щабель вище. Не може бути мови про те, щоби можна було вступити відразу на два щаблі в гору: до системи службовицької колеґії в ролі управителів (яку мають наші Повітові Союзи), а це з тої простої причини, що нема змоги оплатити аж трьох людей, як фахових управителів, з цілоденним заняттям. Коли отже нема змоги дійти до колеґіяльної фахової управи, а не можна залишатися при старій колеґіяльній нефаховій формі управління, то не остається нічого, як приняти форму мішану: фахового керовництва через службовиків, так-би сказати „в будні“, з колеґіяльним обговорюванням головних питань на щотижневих „недільних“ засіданнях управи. Таке вирішення справи булоби компромісом між чистою формою „системи двох очей“ і чистою формою колеґіяльного завідування.

Колиб ми рішилися в конкретнім випадку до переходу на нову систему управління, тоді не завадилоб перевести зміну обовязуючого у нас зразкового статута в цім напрямі, щоби пропустити в статуті точне означування функцій кожного з членів Управи. Але і без такої заміни у статуті можна реалізувати нову форму завідування, бо-ж навіть при удержуванні фахового книговодця чи ще й справника (з не-членів Управи) треба, щоби хтось з членів управи мав спеціяльне завдання мати нагляд над книговодством, хтось над торговельною діяльностю і касою. Треба бути тільки свідомим того, що формула поділу праці між членами Управи, принята в основу нашого статута, була придатною формулою в часах, коли

наша кооперація ще тільки народжувалася (формула ця була створена ще до війни) та що вона зовсім не перечить уводженню доцільних форм організації, коли життя того вимагає.

Цих кілька думок кидаємо під розвагу практичних діячів кооперації, відчуваючи, що цього рода дискусія зачинає бути потрібною. Булоби добре, якби ще дехто забрав слово у цій справі на сторінках „Кооперативної Республики“.

К. Коберський.

Кооперативне виховання.

Кооперативні книгарні.

(Дискусійна стаття)

Не можна ще сьогодня сказати, що кооперація обхопила вже всі галузі промислу і торговлі в границях польської держави: богато є ще областей і ділянок, де дуже мало, а то й майже цілком не має ще кооперації.

Одною з тих мало скооперованих галузей є торгівля книжками і канцелярійним та шкільним приладдям. До цього часу у нас дуже мало українських книгарень і складів паперу, а ледве незначне число кооператив цього роду. І от на цю аномалію нашого економічного, а тим самим культурного життя хочу звернути увагу в отсій статті і піддаю тут мої думки під дискусію наших кооператорів. Вірю, що дискусія висвітлить не одне в тій квестії і в результаті доведе до поширення кооперації і в цьому напрямі.

Про вагу книгарень для культурно-освітнього руху не буду тут говорити. Зверну лише увагу на економічну сторону цього питання. На перше місце висуваються тут дві користи із повстання більшого числа українських (кооперативних і приватних) книгарень: перше: українська суспільність, покриваючи своє запотребування в українських книгарнях (особливо з початком шк. року), заробок оставить в українських руках. А той заробок, як викажу дальше, є досить поважний і сягає в одному лише році висоти майже 2 міліонів зол. Через засновування **кооперативних** книгарень зиск посередника останеться в руках споживача книжки. читача, як члена книгарської кооперативи. Друге: при більшій кількости українських книгарень буде українська книжка розходитися інтенсивніше і численніше; а це мати-ме вплив на розріст української книжкової продукції і на розвиток українських видавництв. Що при такому стані піде також розвиток української літератури, то розуміється само собою.

І ці два моменти: зиск в руках споживача книжки і розвиток української книжкової продукції — промовляють за тим, щоби наша суспільність .звернула увагу на потреби закладання кооперативних книгарень і складів паперу.

Як досі стоїть справа, то маємо у Галичині ледви кілька книгарських кооператив: Коломия — книгарня вид. спілки укр. учительства, Станиславів — Книгарня „Народнього Базару,“ Стрий — книгарня „На-

родньогo Базару", Чортків — „Українська Книгарня", Перемишиль — книгарня „Народнього Базару" — і здається вже всі.*) Прочі книгарні — це або власність культурно-освітніх товариств (Львів, Городенка), або приватні підриємства. Під цю пору число українських книгарень в Галичині сягає ледви до 20-ти.

Кілька причин зложилося на те, що у нас мало книгарень. Згадаю лиш декілька важніших: до недавна непоборимі трудноці в осягненні дозволу на ведення книгарні (тзв. книгарські концесії), брак відповідних капіталів у охочих, вкінці брак вишколених книгарських працівників. Инші причини, а головно та, що книгарня у нас ще недоплачує, як слід, можна усунути, а властиво вони усунуться самі постепенно, в міру розвитку книготоргівлі. Суспільність призвичаїться до книжки і буде її шукати сама. Певно, що треба і в цьому напрямі праці і реклями, але то вже справа самої організації книгарської справи.

Як вже вище згадано, книгарня являється незвичайно важним засобом поширення освіти. В нашому випадку є важне поширення кооперативної освіти в найширших верствах народу. Сюди належить рівнож поширення кооперативної преси, що також прекрасно може сповнити книгарня. Особловож коли книгарня є кооперативою і в ній будуть працювати люде переняті кооперативними ідеями і кличами, то зрозуміло, що вона принесе богато хісна для кооперативної справи. Кооперативна книгарня матиме особливий відділ гарно підібраної кооперативної літератури, яка у нас останніми часами починає гарно розвиватися. Повинна буде подбати теж про кооперативну літературу, яка в особливо великому числі виходить на Р. Україні і яку тепер вже не важко дістати. Книгарня може увійти в зносини з кооперативами своєї округи і при їх помочі поширювати кооперативну літературу. Кромі цього можна з часом подумати про плянову кольпортажу друкованого слова при помочі відповідних книгонош, які йшлиб хата від хати і продавали книжки. Це одначе пляни на будуче в міру розвитку кооп. книгарень.

Добре зорганізовані і заосмотрені літературою книгарні можуть стати з часом освітніми центрами своєї округи, з яких розходиласяб література і шириласяб освіта пляново, а не так доривочно, як досі.

Як вже вище згадано, одною з важких перепон, які недозволяли закладати нам книгарень, були тзв. концесії. Тепер ця перепона відпадає бо після нового промислового закону, який обовязує від 7. червня 1927. р., концесій на ведення книгарень вже не треба. Вистарчає зголошення у політчної власти найнищої інстанції, цебто в старостві. Блищих інформацій що до отворення книгарні може уділити кожний правник, обзнакомлений з новим промисловим законом і з виконавчим розпорядком до нього. Впрочім коли розвинеться дискусія на цю тему, то можна сподіватися, що появиться фахова стаття якогось правника, яка подасть вказівки, як поступати при закладанні книгарень що до правної сторони.

За те важною перешкодою в праці над закладанням книгарень є брак вишколеного персоналу; словом, людей які моглиб провaтити книгарню. Причина цього браку звичайна: мале число існуючих досі укр. книгарень має мале число працівників, а особливо мале число практикантів. З окрема що до практикантів, то положення під цим зглядом тепер досить

---

*) Автор поминув львівські і волинські видавничі і книгарські кооперативи. — Ред. К. Р.

прикре. Звичайно береться на практику хлопчину, не питаючися, яку він має освіту, а звичайно задоволяються фатком, що кандидат на практиканта вміє читати й писати. Цього розуміється, як на будучого, скажім, крамаря, може від біди висталоб, але на книгаря, то так як би ніщо. Не буду тут вичисляти яких прикмет і якого вишколення вимагає книгарський фах — крім стисло торговельного знання. Але не можу поминути того, що кожний книгар мусить знати і то добре: історію і теорію літератури (української особливо, але й чужих літератур — польської, німецької, російської, французької — бодай загально), історію всесвітню, енциклопедію инших наук, знання музики і її історію, бібліоґрафію, теорію критики і ин. А цего всього укінчена народня школа, розуміється, не дає. Видять це прим. польскі книгарні і вже від кількох літ товчеться між ними думка про книгарські курси, а то й особливу фахову книгарську школу.

Очевидно, у нас на разі ще далеко до цього, бо і число українських книгарень ще мінімальне і ще завчасною булаб ідея не то книгарської школи, а навіть книгарських короткотермінових курсів. Тому тут треба инакше зарадити при помочі вже існуючих книгарень. Але про це пізніше.

Заходить ще третя перешкода: брак капіталів на урухомлення книгарні (все одно, кооперативної чи навіть приватної). Цю перешкоду можна усунути розмірно легко — коли справою книгарень зацікавиться верховна установа укр. кооператив і зробить її „ударною" справою, коли не найблищого, то блищого часу. Іменно, при повстанні більшого числа кооперативних книгарень можнаби поробити старання в українських фінансових установах в напрямі відкриття векслевого кредиту 3-6 міс., з якого з одної сторони моглиб користати українські книгарні зареєстровані в перебудованім СУНіК (не в нинішнім, який є мертвородженим твором), а здругої — ті векслі булиб, просто сказати, згрошевлювані українськими видавництвами (також зареєстрованими в СУНіК). З того процедеру вийшлоб ось що: книгарні малиби товар, який досі лежить в маґазинах видавництв, і припадає порохом, а українські видавництва малиб капітал, який пішовби на поширення діяльности видавництв. І коли досі українські кооперативи головно ПКС, оперують векслевим кредитом і заосмотрюють кооперативи, свого району — мукою, цукром, нафтою, милом і иншими товарами, то так само моглиб заосмотрювати їх книжками чи шкільними приборами. Це булоб легке до переведення, бо книгарня булаб в місці осідку ПСК, а може навіть під його дахом.

Певно, це думка, кинена під розвагу, але її можна розглянути, змодифікувати, паредискувати і оживити. Це є задачою дискусії на ту тему, яку малаб викликати отся стаття.

З черги насувається слідуюче питання в цій справі, а саме: чи треба під цю пору закладати кооперативні книгарні, і в котрих саме місцевосцях? Значить, иншими словами, чи є ще місце на пару книгарень і чи вони можуть мати вигляди, вже не кажім на ґрандіозний розвиток, а на можливість існування без тзв. банкроцтв і тим подібних катастроф. Це питання оскільки важне, оскільки треба бути обережним у творенні нових кооперативних клітин, щоби не вийшло таке, що натворимо легкодушно велику кількість кооператив на те, щоби вони по трох-чотирох місяцях падали і підривали довіря до кооператив і до кооперативних ідей.

Коли хочемо відповісти на перше з тих питань, а іменно, чи є вигляди на існування дальших книгарень на українських тиріторіях в границях Польщі, то треба вперід усвідомити собі, чи і хто веде досі кни-

гарні на нашій території і чи вони сповняють бодай сяку-таку позітивну місію супроти українського народу. Знаємо всі, що майже в кожнім місточку є книгарні, правда примітивні, так що ледве їх можна назвати книгарнями, але факт є, що вони існують. Продають вони все: і книжки, і шк. прибори, і мило, і сіль, і муку і ще, що там схочете. Але всі вони чужі для нас, бо в чужих вони руках тай байдуже їм до населення, їм аби лиш покупці. З початком року торгують вони шкільними книжками, зшитками, олівцями, чорнилом і иншим приладдям, а в протягу року чим дасться: питає хто за книжкою, то буде книжка, а хто за дьогтем, то буде й дьоготь. Правда, ведуть ще бюра часописів. Але для українського народу вони не сповнять ніякої місії: ні під зглядом національним, ні соціяльним, ні виховуючім, — а вже очевидно шкодять нам під зглядом економічним. І ці власне згляди примушують нас застановитися, чи місто тих всіх Танненбавмів, Крайзлів, Тіллінґерів, Шперберів, Оренштайнів, Айзенштайнів і инших не моглиб бути в тих містах і місточках українські книгарні і то кооперативні? Колиб так дійсно було, то не лише під моральними зглядами, але й під економічними булиб вони плюсами для української нації, малиб і сповнялиб якусь місію. І коли до цього часу всі ті чужі для нас і національно і економічно книгарні удержуються, хіба не самим лиш міським населенням, а головним чином дооколичним сільським то при добрій волі, при відповідній підготовці можна в тих же містах отвирати українські кооп. книгарні, здобуваючи цю саме сільську клієнтелю, яка йшла досі в чужі пороги. Розуміється, що прим. протягом одного місяця у всіх містах на укр. території не повстануть відразу українські книгарні. Це бувби надто коштовний і — скажім — ризиковний крок. Ні, вони повставати повинні постепенно, при чому можна буде використати набутий досвід, і протягом яких 3 до 5 літ українська територія зможе вкритися сіткою несогірше просперуючих книгарень, які з кожним днем будуть поширяти свій круг ділання і будуть кріпшати.

А простір, в якому вони мають поширятися і кріпшати, є великий. Бо візьмім під увагу всі народні школи, всі громадські і парохіяльні уряди, всіх українських адвокатів, яких найдете вже в найменших місточках, де є суди, потім всю українську інтеліґенцію сільську і міську, а в кінці сільське населення, яке вже починає питати за книжкою, примушене до того тими катаклізмами, які вона переходить від 1915 року, то можна цілком, не впадаючи в оптимізм, сказати, що вигляди на удержання і на розвиток українських книгарень на українській території є вистарчаючі. Колиб задати собі трохи труду і зібрати приблизний статистичний матеріял, то побачилиб ми, що і при існуючих приблизно 3.500 народніх школах (все одно, чисто українських чи польських, чи утраквістичних), при українських середніх, яких число доходить до двох десаток, і при великому числі української академічної молоді, книгарні на українських землях (лиш Галичина) торгують річно приблизно до 8 міл. золотих, що лиш при 20% зиску дає зиску 1 міл. 600 тисяч зол. брутто. Коли сюди вчислимо уряди громадські, парохіяльні, кооперативи, приватні підприємства, інтеліґенцію, які потребують канц. приборів, дальше, село з потребою книжки, а вкінці візьмемо під увагу Волинь, Холмщину, Полісся і Підляшшя, то можемо приняти, що річно українське населення викидає в чужі руки біля чотирох міліонів зол. зиску, які колиб існували того рода українські підприємства, осталиб в руках купуючих.

Розуміється, що тих пару цифр не має претенсій на точність, бо

досі в цьому напрямі у нас ніхто не переводив статистики. Ті числа взяті приблизно після числа шкіл і їх пересічної фреквенції. За те певним фактом є, що чужі книгарні у нас, удержуючися, опираються якраз на повищих чинниках. З цього простий висновок: треба постепенно отвирати українські кооп. книгарні і до них через відповідну працю перетягнути тоту клієнтелю, яка є підпорою чужих книгарень.

Друге питання, в яких місцевостях отвирати такі книгарні? Відповідь: кооперативні книгарні належалоб отвирати в кожному повітовому місті, при ПСК. На Галичину припалоб ще около 50 книгарень, вчисляючи тут і Лемківщину. Волинських обставин не знаю, але здається мені, що і там далосяб дещо зробити в тому напрямі.*)

В той спосіб можна довести до того, що з існуючими вже книгарнями в Галичині і на Волині можнаб до 4-5 літ осягнути до 100 українських книгарень, з того що найменше 75% кооперативних. Приймаючи з річного торгу книжками і шк. приладдям около 4 міл. золотих зиску, то при максимальному числі українських книгарень — 100, на одну випадалоб пересічно около 40 тис. зол., що можнаб назвати вже вистарчаючим станом не лиш для утримання, але й для дальшого розвою книгарні.

Певно, що такий стан не легко осягнути, але за 4—5 літ напруженої праці і книгарень і преси, спеціяльні свята книжки і місяць книжки, дальше, шляхом усвідомлення громадянства що до клича „свій до свого" можна хоч не такий, але приблизний стан все таки осягнути.

Значить і можність існування і місце для українських книгарень на зах. українських землях є. Розходися тепер лише про те, щоби дати ділу початок і то в такій формі, щоби воно мало, такби мовити, „щастя", — словом, щоби зробити добрий початок.

Яких приціпів треба держатися при основуванні українських кооперативних книгарень? На це питання хочу дати також приблизну відповідь.

Компетентні кооперативні чинники повинні виробити зразковий статут для кооперативних книгарень, який м. и. дававби книгарні можність вести продажу книжок (взалалі), часописів, журналів, шк. і канц. приборів та вести прилюдну випозичальню книжок. Статут обовязувавби книгарні належати до РСУК так само, як і инші кооперативи. Це треба в статуті зазначити, щоб новоповсталі книгарні не йшли одни одинцем, а поволі починали творити між собою якусь звязь, що при більшому числі книгарень може мати велике значіння й силу в ріжних справах, які дотичать книгарень, прим. в справах податкових, рабатів і ин.

Книгарні належить основувати все в центрі повіту, тзн. в повітовім місті. Найкраще булоб, якби почин до цього дав кожний ПСК, який в початках примістивби книгарню у своїй домівці. Членами книгарської кооперативи повинні б стати в першу чергу всі учителі повіту, свідоме селянство, духовенство, вся міська і сільська інтеліґенція: спеціяльно між селянством треба повести інтенсивну пропаґанду так, щоби воно творило більшість членів. Уділи повинні бути малі, а колиб були більші, то треба, щоби були сплачувані ратами, аби в той спосіб уможливити вступ в члени найширшим масам. Одним словом, треба зацікавити справою книгарень всі верстви населення, які не лише мають бути членами кооперативи, але й покупцями. Річ треба трактувати не з патріотичного

---

*) Автор не поінформований: на Волині є кільканайцять укр. кооп. книгарень. — Ред. К. Р.

боку, але з чисто економічного, навязуючи до культурного значіння книгарні для цілого повіту.

Коли книгарська кооператива вже оснується і поладнаються всі урядові формальности, тоді книгарня може почати свою працю, навязуючи контакт з українськими видавництвами і другими книгарнями в краю.

Для самого-ж ведення книгарні ПСК. повинен вишукати відповідного для цієї справи чоловіка, якого треба вислати на 5 – 6 місяців (на свій кошт чи будучої книгарні) до одної з найблищих укр. книгарень на практику, в часі якої будучий управитель зазнакомиться блище з відповідним книгарняним діловодством, пізнасть, де і як замовляти книжки, шк. і канц. прибори, навчиться, як обслуговувати гостей і ин. Розуміється, що така піврічна прксактика може бути невистарчаючою, але всеж на початок добра і така. Пізніше можна буде подумати про дальшу книгарську освіту. Кандидат на управителя книгарні має бути людиною бодай з половиною середньої, як не цілою середньою освітою (таких є тепер досить, що не знають, що з собою зробити), невідражаючого зверхнього вигляду, гладкий в обході з людьми, меткий, порадний і чесний. А головне, щоб він любив світ книжок, щоби мав інтерес до друкованого слова і умів відчувати духові потреби своїх будучих клієнтів.

Не потребую згадувати, що кандидат на управителя книгарні повинен з н а т и о с н о в и с а м о ї к о о п е р а ц і ї, р о з у м і т и ї ї і д е ї і в в о д и т и ї х в ж и т т я. Він-же має бути оруддям живої кооперативної пропаґанди!

Такі книгарі з піврічною практикою — але за те з доброю волею і охотою до дальшої фахової освіти, до праці — можуть стати у наших обставинах піонірами книгарської справи і зможуть при помочі кооперативної організації рушити книгарське діло вперед. Бо, як всяке діло, як кожна кооператива не залежить лиш від самих організаційних рам, але г о л о в н о в і д л ю д е й, які працюють в тих рамах, які дають їм зміст.

Збираючи все досі сказане, кінчу: компетентні кооперативні чинники повинні розглянути ґрунт, на якому працюють і по відповідній підготовці п р и с т у п и т и д о о р г а н і з а ц і ї к о о п е р а т и в н и х к н и г а р е н ь — на цілій території зах. українських земель. Організаційні рами для цього, матеріяльні засоби і працівники знайдуться на початок в самих кооперативних кругах, треба лише справу рушити з місця.

Праця в цьому напрямі принесе користь передовсім самому кооперативному ділу, а дальше українській культурі і освіті, бо отворить горізонти для поширення книжки між найширшими верствами українського народу.

Без поширення книжки, фахового і ідеольоґічно-виховного змісту, шкода надіятися на тривале закріплення кооп. руху в масах; без книжки з у с і х царин знання не може бути також мови про культурне двигнення мас взагалі.

Іван Чепига.

Наші шкільні кооперативи.

(Під дискусію).

Дуже добре й дуже на часі, що Редакція Г. К. Ч. порушила справу „шкільних кооператив". Це справа надзвичайно важна й пекуча, бо ці легковажені й недоцінювані „шкільні кооперативи" мають нам доповнити ряди старіючихся вже кооператорів і створити кадри молодих кооператорів і кооператорок, яких нам брак, а без яких не мислима праця на народньому полі.

Є це поважна справа і дуже на часі, бо такі діточі кооперативи, які зараз існують в більшости наших сільських і міських шкіл деморалізують молодь. Вони вщіплюють зневіру, нехіть, а то й ворожнечу до кооперації. Такі кооперативи без напрямної, без глибшої думки, без ідейного проводу, фахової опіки (скажім, — такі кооперативи тільки для моди) існують хіба лише на те, щоби їх управи робили товарові й касові манка, тому що там нема жадного книговодства і майже жадної контролі, а виновників не шукається серіозно і не карається. Товарові манка оправдують звичайно тим, що був кепський замок, або хтось розбив шафу і закрав товар. Але хто, чи управа, чи хто з молоді, чи може хто сторонній, цього не доходиться, як слід. По більшій части не можна перевести, як слід, контролі, бо нема заведених потрібних книг, а це дає вільну руку до надужить. В цих кооперативах нема жадних статутів, або хочби яких будь правильників. А в деяких шкільних кооперативах зовсім не вибирають надзірної ради й управи, тільки іменують їх згори з поміж пластунів, тому що уважається їх за найбільш солідних і довіренних, і в цей спосіб стараються позбути манк в кооперативі і привернути довіря до неї у молоді.

В деяких шкільних кооперативах бували і бувають такі дивогляди, що учитель-опікун, чи опікунка кооперативи замісць перестерігати цього і захочувати дітей та управу шкільної кооперативи, щоби вони брали товари до своєї кооперативної крамниці в Повітовому Союзі, або в кооперативній книгарні, ганьблять управу за це, що купує товари в своїх інституціях, говорячи: „Пощо даєте заробляти кооперативі, пощо даєте з себе здирати, чи ви не маєте ікса іпсильона?! Купуйте у него!".

Був і такий випадок, монахиня-опікунка кооперативи перестала брати товар до шкільної кооперативи в своїй установі та написала по товар до жида гуртівника у Львові, але фірма відповіла монахині, що ці товари можна набути в тім а тім українськім склепі; а аґент тої фірми, будучи в даному місті, показав в українськім склепі лист монахині і додав: „Дивіться! так у вас попирають свої своїх!"

Опікун кооперативи не контролює, як калькулюється товар. Через те виходить таке, що нотатка в шкільній кооперативі коштує 5 ґрошів дороще, чим в склепі, мимо цього, що той склеп дає шкільній кооперативі 10% опусту, а шкільна кооператива не має жадних адміністраційних видатків.

Ще цікавішим дивоглядом є ощадностева сотикова акція по школах. Збирання сотикових ощадностей не переводиться правильно після якоїсь норми, тільки припадково, доривочно. Для цієї цілі не основано ощадностевої кооперативи, а про статут або бодай про якийсь правильник, про якісь книги, хочби бодай касову, немає навіть що говорити. Організація ощадностей виглядає так: директор визначує господаря кляси, щоби занявся збіркою ощадностей в клясі, а цей, шкодуючи на це години при-

значеної на науку, визначає одного або двох учеників або учениць і поручає їм переводити сотикові збірки або просто кладе пушку на стіл. Такі збірки є звичайно безконтрольні; що з ними діється, мало хто знає. Ученикам не видається жадних посвідок, ані книжочок, ані навіть листків, деби стверджувалося побрані квоти. З цих зібраних грошей не дається перед учениками звітів. Часами десь якийсь професор скаже ученикам загально, що кляса зложила тільки а тільки грошей, і на тім кінець.

Ученикам говорять звичайно, що ці гроші ощаджується, на це, щоби по матурі зробити довшу прогульку. Рідко котрий учитель вияснить в школі глибше народньо-господарське значіння цих дрібних ощадностей. Що цікавіше, я питав учеників і учениць з ріжних шкіл, в якій касі зложені їх гроші, як ощадність, чи в „касє ощендносьці“, чи в якій нашій щаднично-позичковій інституції, і жаден ученик, жадна учениця не була в силі на це відповісти. А чейже діти повинні знати, хто буде обертати їх грішми, чи вони будуть причинятися до розвитку нашого економічного, національного життя, чи їх ощадности будуть ужиті чужими інституціями проти нас.

Як бачите, є це питання першорядної ваги.

В деяких польських народніх школах і ґімназіях ці ощадности переводяться від кількох літ під напором уряду. В деяких польських ґімназіях ця ощадностева акція цілком скрахувала. На запит, чому ученики не хотять щадити, відповідають: „Я і я, і я щадив в народній школі; я повинен мати вже 15 зл., я 20 зол., я 10 зл. і т. д., а не маємо тепер ані ґроша.“ А щож сталося з вашими ощадностями? — питаюся. „Ми не знаємо, що з тим школа зробила і тому ми воліємо самі собі складати до каси.“

Чи в такий спосіб ведена кооператива може виховати належно молодь? Чи вона може навчити наших дітей організаційної дисціпліни, солідарности, йти прямо властивим шляхом до цілі?

З цього бачимо, що це не є кооператива, а тільки кепська крамничка, яка існує хіба на те, щоби вишколити „манколєрників,“ які все і всюди будуть киринити, заломлювати одностайний кооперативний фонт, кооперативну солідарність, а тим самим будуть ширити зневіру до кооперації і взагалі до народньої роботи. А шкільна кооператива має якраз противну задачу. Вона має вишколити, виховати нашому народові гарних, ідейних, щирих кооперативних робітників, які потрафилиби своєю невпинною працею, знанням і запалом зорганізувати народ в необоримі солідарні лави кооператорів для добуття кращої долі.

Щоби шкільна кооператива могла це робити, як слід, мусить бути взірцево ведена. Книговодство і контроля мусять бути як найкраще поставлені. Опіка над такою кооперативою мусить спочивати в руках енерґійного, ідейного учителя, зовсім перенятого кооперативними ідеями, який не жалівби труду і потрафивби запалити молоді душі до цієї великої ідеї. Він мусить довести до того, щоби молодь створила в першу чергу кооперативний кружок і то не на папері, але чинний. В такім кружку мусілаби бути кооперативна бібліотека і кооперативна читальня. Там мусілиби відбуватися відчити, реферати, гутірки, спільне читання кооперативних творів й дискусії на кооперативні, економічні та инші теми. Вони малиби бути так вміло ведені, щоби молодь мусіла переконатися про велике значіння кооперації для нашого народу. Ці опікуни кооперативних кружків мусять так вести справу, щоби душі молоді загоріли жаждою щирої праці на кооперативному полі.

Треба конче подумати над тим, в який спосіб найкраще можнаби згуртувати всю молодь в цих кооперативних кружках. Що зробити, щоби ці кружки стали чимсь милим, дорогим, приємним для молоді, яким способом і відки добути тої притягаючої сили, яка дозволилаби нам добути належний і хосенний вплив на молодь? Відносини в шкільних кооперативах є погані ще й тому, що кожна кооператива йде своїми власними дорогами, по більшій части некооперативними, а це має поганий вплив на молодь, а через неї і на народ, який в часі ферій святочних і великих стрічається з такими молодими псевдо-кооператорами, а нераз ще й шукає в них поради в справах кооперативи.

Всякі спроби Повітових Союзів самих впрост або через посередників навязати взаємини зі шкільними кооперативами і її молодю, в більшій части є безуспішні через опір учительства, хоч не можна сказати, щоби не було директорів і учителів щиро відданих ідеї кооперації. Учителі-опікуни кооператив говорять, що вони не можуть допустити до цього, щоби організатори Повітових Союзів мішалися до справ шкільних (то зн. до шкільних кооператив). Вони заслонюються Головною Управою »Рідної Школи«, яка нібито є противна цьому, і кажуть, що в остаточности моглиби допустити до шкільних кооператив організаторів ПСК., але тільки за згодою Головної Управи.

Наше учительство, з малими виїмками, не тільки не причинюється до поширення книжок і часописів кооперативного змісту, але в більшости є навіть цему противне. А як серед молоді не пошириться кооперативної літератури, як молодь не буде нічого читати про кооперацію, як її не буде кому загріти до цього, то з неї не вийдуть кооператори, не вийдуть народні робітники. Якщо мають існувати по школах такі кооперативи, що деморалізують молодь, то краще, щоби їх не було.

Тому нам невільно полишити шкільні кооперативи на призволяще.

Ревізійний Союз мусить переговорити з Головною Управою Рідної Школи в тім напрямі, щоби не тільки не кидала колод під ноги тим, котрі хотіліби поширити кооперативні ідеї серед молоді (якщо це взагалі правда), але ще противно, щоби Головна Управа наказала своїм кружкам та управам шкіл, щоби їх учительські збори йшли якнайбільше на руку кооперативним робітникам та ще й самі при кожній нагоді пропаґували кооперативні ідеї і кольпортували кооперативні книжки й часописи. Я сказавби більше, Головна Управа повинна наказати, щоби в її середніх школах введено вже тепер обовязкові лектури з области кооперації для молоді. (Ми вже маємо досить гарну кооперативну літературу).

Тепер є стан молоді застрашаючий... Один з львівських кооператорів в розмові зі мною тішився, що Ревізійний Союз видав дуже гарну і популярну книжочку для молоді „До великих діл“! Книжочка справді гарна і для нас популярна, але не для теперішньої ґімназійної молоді. Що ви на це скажете, що молодь вищої ґімназії не була в силі зрозуміти цієї книжочки? Їй треба було до кожного уступу давати обширні пояснення.

Чи це може остати так далі? Безумовно ні!

Ревізійний Союз і педаґоґи, які працюють на кооперативному полі, мусять підшукати в своїй і чужій кооперативній літературі відповідні гарні і дійсно популярні книжки, часописи й журнали, щоби вже й найменші ґімназисти могли їх читати з приємністю і з користю для себе. В наших щоденниках, тижневиках і в діточих місячниках повинен бути осібний відділ, присвячений для по-

пулярізації і пропаґанди кооперативних ідей. Кооперативні часописи мають в руках і читають по більшій части тільки кооператори, а через відступлення кутка для кооперації в усіх наших часописах і журналах приневолений бувби й ширший загал запізнатися з кооперативними ідеями. Мені видиться, що учеників треба щойно підготовити до зрозуміння книжок кооперативного змісту, до зрозуміння книжок про народню господарку. Одним із перших і найважніших кроків в цій підготовці буде обовязкова наука про кооперацію. Але її треба вести після старанно обдуманого й передискутованого пляну педаґоґів-кооператорів і кооператорів фахівців. Річ ясна, що цю науку про кооперацію мусілосяб трактувати рішучо поважно і серіозно, але і з любовію для молоді. В цей спосіб можна би створити сильні огнища кооперативного духового, ідейного життя серед молоді.

Кромі цього мусить Ревізійний Союз подумати і то зараз і серіозно про створення організаційної та пропаґандистичної централі для шкільних кооператив (що правда на превеликий жиль Р.С. не рушив справи пропаґанди живим словом по селах і містах ні крок наперід, хоч це є його найважнішим завданням). Ця централя малаби обєднувати і шкільні кооперативи по селах і містах, досліджувати їх і надавати напрям в праці. Краще булоби, якби в порозумінні і згідній співпраці з Ревізійним Союзом створив таку централю Головний Виділ Рідної Школи. Але ледви чи він матиме в розпорядимости стільки досвідних, підготованих учителів педаґоґів, щоби міг це зробити. Тому мусить це зробити Ревізийний Союз в порозумінні з Головною Управою Рідної Школи.

Це неможлива річ, щоби Ревізійний Союз займався тільки ревізіями кооператив і т. п. Він мусить вже раз взятися до свого властивого завдання, до якого є призначений. Він мусить вже раз остаточно зорганізувати пропаґанду, мусить висилати своїх вишколених пропаґандистів по всіх усюдах, по селах, містах і школах з відповідними рефератами і світлинами. Це поглиблювання й розяснювання кооперативних ідей та теорій і їх поширювання є якраз найпершим і найважнішим завданням Ревізійного Союзу. А він якраз під цим оглядом не дає майже ознак життя.

В тій справі булаби дуже пожадана дискусія.

Михайло Ростковich.

З життя української кооперації.

Освітньо-кооперативні курси в Тернополі. 4. XII. 1928. — 3. III. 1929. р.

Вже з початком 1928. р. вирішила Філія „Просвіти“ в Тернополі започаткувати ювилейний рік „Просвіти„ оснуванням сталих зимових освітніх курсів.

Філія здавала собі справу з труднощів, які мусить стрінути ведення першого освітнього курсу для дорослих. Відразу Виділ філії стрінувся з браком взірців для таких курсів, з браком досвідчених провідників таких курсів, з браком відповідної літератури, достосованої до наших відносин.

Не говоримо вже про браки матеріяльної і технічної натури. Самі отже початкові приготування освітніх курсів заняли богато часу при обговоренню цеї нової інституції на Виділі. А коли ця справа прибрала конкретні форми у членів Виділу, рішено підшукати відповідних лекторів для поодиноких викладів. Треба признати, що ця ідея знайшла прихильний відгук у тернопільської інтеліґенції, бо на зазив філії зголосилися самі кращі сили з готовістю ведення курсів в поодиноких предметах.

На день 18. мая 1928. р. скликано в тій ціли всіх будучих лекторів курсу на конференцію. В основній дискусії вказано методи, які мають просвічувати всім прелеґентам. Що до завдання курсів були між промовцями дрібні ріжниці, чого не було відносно методів навчання. Відносно застосування для курсантів інтернатського життя виявилося, що воно хвилево буде нездійсниме. Показалося рівнож конечним відступлення від типу чисто загально-освітніх курсів, а то з цієї причини, що наші убогі відносини змушують і певно будуть змушувати нас рівночасно долучувати до освітнього матеріялу практично-фахові дисципліни.

Не буде це чистий тип освітніх курсів, але буде він достосований до наших убогих відносин.

Дня 18. мая 1928 р. усталено в головних начерках програму курсів і вирішено, що лектори мають зійтися ще раз перед вакаціями, щоби на вакації розібрати між себе вже докладно означений матеріял. Така конференція відбулася перед феріями, пізніше і по феріях.

У висліді цих приготувань назначено отворення курсу на 4. XII. 1928. р. Дійсно дня 4. XII. 1928. р. відкрито освітні курси, на яких виголосили інавґураційні реферати голова Т-ва „Просвіти" Михайло Галущинський і Др. Карло Коберський, як представник Р. С. У. К., в присутности курсантів, лекторів і відпоручників місцевих товариств. По рефератах, які відбулися в салі „Української Бесіди" в Тернополі присутні учасники відфотоґрафувалися. — Отворення курсів відбулося в святочнім настрою згідно зі звичаями, практикованими на народніх університетах Західньої Европи.

На освітній курс вписалося 36 кандидатів, а укінчило 33. Між ними 2 дівчині. З цего 2 самоуків, 22 з укінченою народньою школою, 7 зі школою виділовою, 2 з одною і двома ґімназіяльними клясами.

Це є максимальне число, яке можна приняти на курс, однак в практиці показалося, що і це число є за високе. По повітах учасники курсів поділилися так:

19	походило	з Тернопільського	повіту
5	„	зі Скалатського	„
3	„	з Теребовельського	„
2	„	з Бережанського	„
2	„	„ Збаражського	„
1	„	„ Перемишлянського	„
1	„	„ Підгаєцького	„

Вік курсантів виносив від 14 до 35 літ; — пересічно 20 літ. — Спостереження на курсі виказали, що курсантів з віком нище 18 літ належалоб приймати з певною обережністю.

На 33 курсантів 7 мало самостійне господарство від 1—15 морґів землі. Решта жила при родичах, котрих маєтковий стан вагався між 1 і $^1/_2$ — до 25 морґів.

На 33 курсантів: 29 перебувало на власний кошт, 2 на кошт кооперативи, 2 на кошт читальні і кооперативи.

Розподіл годин на поодинокі предмети був з гори уложений; одначовж в практиці показалося, що це не є до переведення з повною точністю з цеї причини, що лектори мають рівнож иньші заняття.

Курс відбувався в будні від $8^1/_2$ год, до 1. год., а в пополудневих годинах від 4 до 7. — Окрім цього були і надзвичайні години режісерства, ґімнастики, співу і тп. — в полудневих годинах, у вечірніх годинах по вечері, в неділі і свята. Мимо широко закроєного пляну, щоби в неділі і свята відбувати прогульки в околицю, до кабінетів, до електровні і т. д. — цього пляну не виконано з причин від проводу курсу незалежних. Уможливлено учасникам курсу оглянення фільму Шевченка, громадянських свят, і роздано курсантам дари в книжках. Брак інтернату дався відчувати на кожному кроці, про що ми ще згадаємо в кінцевих замітках, і цей брак не дозволив належно вихіснувати вільного часу курсантів для особистого співжиття лекторів з курсантами.

Після остаточних обчислень в часі 3. місяців з 10-дневною перервою на Різдвяні свята на курсі було приблизно 400 год. викладів.

Найбільше годин випало на слідуючі предмети: історія і теорія кооперації приблизно 70 годин, книговодство 60 годин, укр. література 33 год., практичне режісерство 33 годин, суспільно-політичні науки 30 годин, аґрономія 25 годин, руханка 25 годин, історія і ґеоґрафія 20 годин, громадське виховання 20 годин, технічне ведення освітньо-культурних товариств 18 годин, природа і техніка 18 годин, гігієна 16 годин, спів 15 годин, кооперативна організація 10 годин, молочарство 10 годин, і праця по читальнях 10 годин.

Окрім цього понище 10 годин припало на слідуючі предмети: найосновніші поняття з політичної економії, товарознавства, кооперативне право, ведення курсів для неграмотних, західно-европейські літератури, основні поняття з права приміненні до села. Були і поодинокі години на такі теми як: значіння поодиноких промислів, на тему алькоголю і т. п.

Окрім цего приготовлювано курсантів до відограння пєси Грінченка: „За батька", яку курсанти відограли на великій сцені в „Міщанськім Брацтві" дня 3. марта 1929. р.

Дня 2. марта 1929. р. пращала Філія „Просвіти" курсантів в великій в великій салі „Української Бурси" спільною вечерою. На програму спільної вечери зложилися промови голови Філії, делеґатів товариств, а вкінці прегарний і річевий відчит курсанта Петра Ґуралечка з Качанівки, пов. Скалат: „Чого я на курсі навчився".

Під проводом курсанта Карася Миколи з Товстого, пов. Скалат відспівали співаючі курсанти китицю пісень, які вивчили в часі курсів.

Вечір цей був торжеством для лекторів і курсантів; і на підставі наших спостережень вечір цей курсанти дуже мило згадують, так що він полишить незатерте враження в житті курсантів.

З нагоди цего торжества роздано курсантам посвідки участи на освітньо-кооперативних курсах і кооперативну літературу (по 10 книжочок), які щедро пожертвував Ревізийний Союз Українських Кооператив для цієї цілі. Головний Виділ „Просвіти", на жаль, не надіслав хоч по одному при-

мірникові своїх книжок, мимо цего, що ми в тій справі відносились до нього з проханням.

При кінці курсу уряджено анонімний анкетний листок, в якім поставлено слідуючі питання:

1) Кілько літ Ви ходили до школи і кілько кляс Ви скінчили?

2) Який Ви маете маеток, або який маеток мають Ваші родичі?

3) Чому Ви приїхали на освітньо-кооп. курс в Тернополі?

4) Чи Ви перебуваете на цім курсі на власний кошт, чи за Вас платить яка українська установа?

5) Чи Ви задоволені тим, що викладалося на курсі?

5) Що найбільше зацікавило Вас з прослуханих предметів?

6) Які предмети були для Вас неясні і чому?

7) Котрі лектори вилкладали найцікавіше?

8) На які предмети — на Ваши думку — треба було звернути більше уваги: на кооперацію, на господарські виклади, чи на загально образуючі предмети?

9) Що треба опустити — на Вашу думку — з тих предметів, які тепер викладалися?

10) Що треба нового додати до таких викладів?

11) Чи треба — на Вашу думку — такі курси скоротити, чи продовжити?

12) В який спосіб Ви думаете заохотити Ваших товаришів, щоби на слідуючий рік приїхали на освіт. кооп. курс?

13) В яку пору — на Вашу думку — булоби найкраще улаштувати такий курс — по осінніх роботах — чи від січня починаючи?

14) Чого Ви найбільше навчилися на цім курсі?

15) Що думаете робити на початок в свойому селі по скінченні курсу?

16) Подайте назвиська учителів, котрі найцікавіше викладали?

17) Чого ви хотіли навчитися на цих курсах і не навчилися?

18) Які маете загальні бажання до цего курсу?

19) Яку ціль — на Вашу думку — мае цей курс?

20) Чи волілиб Ви мешкати спільно зі своїми товаришами на курсі, чи осібно?

21) Як думаете дальше продовжувати свое образування?

22) Як думаете поширити самообразування між своїми товаришами?

23) На яку річ Ви звертаете особливу увагу в Читальні?

24) » » » » » » » в кооперативі?

25) » » » » » » » в ґімнастично-пожарничих товариствах.

26) До кого будете звертатися за порадами в цих справах?

27) Яких професорів хочете мати адреси?

28) Чи не мучили Вас виклади і котрі?

29) В який спосіб думаете поширити бібліотеки по селах і до кого будете звертатися за порадою при закупні книжок?

Деякі з цих питань мають загальне значіння для освітніх курсів і тому ми їх зреферуємо на підставі відповідей.

На питання, чи слухачі задоволені тим, що викладалося на курсі, відповіло 13 — дуже задоволені, 18 — задоволені, 1 — трохи задоволений, 1 — недоконче. Між иньшими трох подало, що було за мало часу на всі предмети.

На питання, що найбільше зацікавило з прослуханих предметів, відповіло: 20 — історія України, 20 — українська література, 10 — рахунки, 10 — книговодство, 8 аґрономія, 8 — історія кооперації, 7 — суспільне виховання, 6 — політичні науки, 5 — всі предмети, 4 гіґієна.

Курсанти вичисляли по кілька предметів, які їм припали до вподоби.

На питання, на які предмети треба було звернути більше уваги, відповіло: 19 — на кооперативні предмети, 11 — на загально образуючі, 10 — на аґрономію.

Трох курсантів відповіло, що треба на таких курсах звернути більше уваги на дискусії над виложеним матеріялом.

На питання, що треба додати до таких викладів, відповіло: 18 — взагалі продовжити, 5 — продовжити ще на один місяць, 1 — продовжити на 15 — днів, 6 — вистарчить 3 місяці.

На питання, в яку пору булоби найкраще улаштувати такий курс, звучала відповідь від осени через зиму.

На питання, чи волілиби мешкати спільно чи осібно, відповіли 29 — спільно.

На питання, чого хотіли і не навчилися на курсі, відповіло 10 — пасічництва і ветеринарії.

На питання, як думають продовжати своє образування, відповіло 21 — спільним читанням книжок і дискусіями над прочитаним.

З анкетного листка характеристичне є рівнож це, що курсанти відріжняли зовсім добре, котрі предмети вони вважають для себе найцікавішими, та хто з лекторів найцікавіше викладав. Відповіді на ці питання є одначе розбіжні.

Відповіді на анкетний листок були зовсім оригінальні і в більшости писані з повним зрозумінням. Не є однак вичерпуючі, бо на 29 — питань дано їм трохи більше як годину часу на відповідь і тому — як опісля жалілися — не мали часу зібрати основно своїх думок, а давали відповіді від руки.

Дня 29 марта 1929. р. зібралися лектори на осібну конференцію в ціли обговорення відбутого курсу. Стверджено однозгідно, що брак інтернату не дав змоги зжитися з курсантами і через те лекції переважно відбувалися зовсім офіціяльно. Звернено увагу, що лектори замало звертали уваги на дискусії, хотяй курсанти рвалися до дискусії і прямо пожирали кожну матерію.

Завважено в часі курсів, що курсанти з найбільшою увагою відносилися до кожної галузі знання. При тримісячнім часі курсу — мимо цего, що лектори мали обовязок поза практичними предметами тільки познакомити і зацікавити їх до самообразування в поодиноких ділянках — оказалося, що час курсу є закороткий навіть при зменшенні програми. Рішено отже слідуючі курси уряджувати бодай на термін чотирох місяців.

Браки цьогорічного курсу привели лекторів до надзвичайно серіозного ставлення справи цілей і методів курсу; в слід за цим напровадили на думку, що для самих лекторів є конечною теоретично-освітяньська література, а для курсантів відповідні підручники і відповідні твори зі всіх галузей знання. Курсанти по вислуханні лекцій випитувалися, чи з даного предмету є що небудь відповідного в українській літературі. Це викликає потребу видавати бодай літоґрафовані конспекти лекцій враз з заподанням літератури.

Порушено, між иньшим, питання вечірних освітніх курсів для самого міста Тернополя за взорами таких курсів по великих містах.

Виявилося, що такі курси можуть уряджувати покищо лише центри з поважнішою кількістю інтеліґенції, охочої і підготованої до цеї дуже тяжкої праці, бо в противнім разі такі курси булиби звихнені.

Ведення таких курсів малоби бути освітньою школою для лекторів і для учнів. Лектори мусять основно самі попрацювати над собою, щоби їх учні мали користь з курсів.

Теоретичні міркування на тему освітніх курсів полишаємо до иншого місця, ці інформаційні рядки мають на меті вказати, як відвічальне і серіозне діло є ведення освітніх курсів.

Володимир Лисий.

Міська споживча кооперація у Львові.

До зрозуміння потреби кооперативної організації для нашого народа підішов скорше наш селянський, чим міський елемент. Коли сьогодня наша кооперативна організація начисляє понад 2.500 кооперативних одиниць першого ступня, то це є головно кооперативи сільські. Міських споживчих кооператив першого ступня на основі статистики з 1927. р. начисляємо всього 42 одиниці, з яких кілька вже нечинних. Таке мале число міських споживчих кооператив вказує, що ідея спільництва не промостила собі досі дороги до нашого міщанства та мійської інтеліґенції. Що воно так є, то між иншим підтверджує ще і цей фахт, що ті існуючі міські споживчі кооперативи виказують незначні обороти, а по друге, рік річно стверджуємо сумні одиничні факти припинення діяльности кооператив цього типу. Спеціяльно Львів не мав досі щастя до міських споживчих кооператив. До 1926/7 р. існували у Львові 4 льокальні споживчі кооперативи у ріжних частях міста і всі 4 припинили свою діяльність наслідком тих чи инших обставин. Чималу вину в упадку цих кооператив поносить також їх заряд, який не вспів зацікавити кооперативою своїх членів та повести її так, щоби вона відповідала їх потребам. Що успішний розвій кооперативи залежить в першу чергу від працездатности заряду, то про це хіба не приходиться спорити, а доказом цього чимало примірів з життя нашої кооперації.

Під цю пору існують у Львові ще 3 споживчі кооперативи*), а то »Студенська Самопоміч« в Академічнім Домі, »Єдність« на Левандівці та споживча кооператива українських приватних службовиків „Скупс" на Личакові. »Студенська Самопоміч« обслуговує виключно студентів, мешканців Українського Академічного Дому. Про діяльність цеї кооперативи можна згадати хіба те, що вона не вспіла досі вийти поза вузкі рамці дрібної продажі споживчих артикулів для мешканців Академічного Дому. Попри цю торговельну діяльність веде вона ще й діл кредитовий, уділюючи час від часу дрібні позички своїм членам.

З початком 1928 р. повстає на Левандівці споживча кооператива »Єдність«, яка обслуговує в більшій части наше міщанство цього передмістя. На основі оборотів цеї кооперативи за діловий 1928 р. можна припускати, що ця кооператива закріпить своє існування, оскільки очевидно, — як це у нас звичайно водиться — не введеться до кооперативи партійної боротьби, що може дуже легко привести її до упадку, як це мало місце в кооперативі „Праця" на Личакові.

В жовтні 1928 р. основано споживчу кооперативу країнських приватних службовиків »Скупс« на Личакові на кольонії будівельної кооперативи »Власна Хата«. Ця кооператива обслуговує виключно українських приватних службовиків, що замешкують доми кооператави »Власна Хата« на вул. Пісковій. Обєднує вона 32 членів, що зложили на уділи і вписове понад 1.000 зл. Очевидно цей капітал далеко не вистарчає для самовистарчальности міської споживчої кооперативи, але при деякій піддержці з боку кооперативи »Власна Хата« діло постепенно наладналося до тої міри, що зараз кооператива »Скупс« має власних оборотових фондів около 2.000 зл., а місячні обороти (торги) кооперативи виносять понад 5.000 зл. Кооператива ста-

*) Крім »Народньої Торговлі«. — Ред.

рається покривати всі запотребування своїх членів в хатні потреби і то добірною якістю товару та приступною ціною. Ці два елементи закріпили довіря членів до кооперативи та дають їй змогу поширити свою діяльність і поза межі кольонії кооп. »Власна Хата«. В останніх часах покриває свої запотребування в кооперативі »Скупс« українське населення сусідньої околиці, що й довело до ліквідації приватного склепу, який сусідував з кооперативою.

На основі дотеперішньої діяльности та розвою вище названих обох кооператив можемо сміло ствердити, що і міська споживча кооперація має дані для розвою по містах на західно-українських землях, очевидно при належній постановці кооперативного підприємства на дійсно кооперативних засадах.

Подаючи цих кілька рядків під розвагу нашому міському громадянству, хочемо пригадати, що коли лунає зараз клич про здобуття міст, то побіч освітньо-культурної праці не сміємо забувати також і на кооперативну сторінку, яка серед теперішніх обставин відограє чи не найважнішу ролю в житті українського народа. *П П.*

Робітнича кооперація. В 5. ч. К. Р. ми помістили інформацію про кредитову кооперативу друкарських робітників у Жовкві. Сьогодня можемо привести нові вісти з области робітничої кооперації. А саме: часопис »Вперед« з 15. квітня ц. р. приносить п. з. „Робітнича каса в Перемишлі таку інформацію:

З осередків, в яких робітниче життя і робітничі установи розвиваються найкраще, є безперечно Перемишль.

Тамошнє зорганізоване українське робітництво створило й веде свою пекарню, мясарню, корінну торговлю і трафіку. На меті — перекусня.

Ці всі установи, які повстали з малесеньких початків,є доказом чималої творчої й організаційної здібности українського робітництва. Є вони доказом, що чесна і безкорисна праця, відважна але й розважна робота, першорядна якість виробів робітничих підприємств є ґарантією розвитку і довіря до тих підприємств.

Здобувши вже міцну матеріяльну і моральну підставу для своїх вже існуючих установ, перемиське українське робітництво зробило ще о один крок дальше і приступило до отворення робітничої каси — кредитової кооперативи п н.: Каса українських робітників і селян »Праця«, кооператива з необм. відп. в Перемишлі.

Ціль її: дати робітництву й селянству догідний й дешевий кредит та зібрати ощадности хочаб і найдрібніші. Вкладки є забезпечені недвижимостями, а їх вартість доляровою валютою. Отже кожний вкладчик має повне забезпечення своїх ощадностей.

У Львові, крім 3 споживчих кооператив (про які окрема згадка) і кількох кооператив службовиків (як кредитова кооп. »Супруга«, »Власна Хата«, допомогові каси при Нар. Торговлі, Маслосоюзі і Дністрі), працює ще кілька кредитових кооператив, яких членами є головно робітники, ремісники, зелізничники, служащі трамваїв і под. Ці кооперативи працюють по окремих районах Львова, носячи льокальний характер (більше менше райфайзенського типу). Це є кред. кооп. »Йордан« на Клепарові, »Єдність« на Левандівці, »Самопоміч« на Богданівці і наймолодша: »Рідний Дім« на Городецькім. Усі ці кооперативи розвиваються зовсім добре, деякі виявили навіть особливу рухливість (Левандівка, Городецька). Обі ці кооперативи розвивають відділи дрібної ощадности, також між молодю.

Ювілей кооператора.

Кооперація Стрийщини, на почин ПСК в Стрию, відсвяткувала 20. V. 1929 року ювилей одного з піонірів кооперативного руху в повіті о. Андрія Пеленського. Ювілят народився в 1864 р. в Комарні. Громадську діяльність почав ще на гімназійній лавці закладанням читалень на селі і як дописувач до газет про життя Комарнянщини. Всю свою увагу о. А. П. вскорі звертає на економ. сторінку життя нашої провінції. До перших починів о. А. П. на цьому полі належить заснування, попри инші підприємства, культ.-національного значіння також крамниці (пізніше кооперативної) і позичкової каси в с. Книгиничі рогатин. повіту, де Ювілят був парохом. Найбільшою одначе заслуженою ініціятивою о. А. П. була організація в 1898 р. спільного збуту безрог до Відня, що причинилося до припинення визиску села згінниками і до піднесення цін на безроги. В звязку з цією акцією о. А. П. засновує в Станиславові кооперативу з мясарнею. Це нове поле кооп. діяльности вимагає фахового знання і о. А. П. їде до Відня для дослідження справи торгівлі безрогами. — Поза тим о. Ювілят знаний в нашому кооп. світі як основник 17 райфайзенок і инших коопе-

ратив в ріжних місцевостях, куди тільки приводила його священича діяльність. Останнім тереном його громадської і кооп. діяльности була і є Стрийщина. Тут о. А. П. працює з тією ж енергією і завзятістю і з його іменем звязаний цілий ряд кооп. починів, між якими перше місце займає без сумніву оснування ПСК. в Стрию, головою Надзірної Ради котрого о. Ювілят нині є. — Шановному Ювілятові шлемо від себе щирий привіт.

На Вел. Україні.

Зміни в законодавстві про с.-г. колєктиви. Радянська преса доносить: Колєгія Наркомзему затвердила додатки та зміни до нового земельного кодексу в частині колєктивізації сільського господарства.

Між иншим надалі для створення с.-г. комун та артілей треба буде мати в їхньому складі не менше від 50 дорослих працездатних членів. У т-вах спільного обробітку землі повинно бути обєднано не менше як 20 господарств.

Щоб заохотити селянство організуватися в колєктиви, а також щоб усіма способами допомогти розвиткові колєктивізації, колгоспам дається цілу низку пілг. Посамперед колєктиви мають право на першочергове перед індивідуальними господарствами наділення їх землею, а також на першочергове забезпечення їхнього господарства лісовими ділянками та иншими допомічними угіддями. Колєктиви поза чергово землевпорядкуються за кошти держави, дається їм окремі пільги по с.-г. податку, в першу чергу постачається їм с.-г. машини, кредит, угноєння то-що.

Окремі члени господарств (двору) мають право вступати до с.-г. колєктивів без згоди инших членів двору, при чому їм вилучається належна частина землі та майна. Право рішаючого голосу на загальних зборах колєктивів мають тільки члени колгоспу не позбавлені виборчих прав.

У новому земельному кодексі уточнено також справу переходу цілих земельних громад на колєктивні форми господарювання. В разі переходу цілої зем. громади на статут т-ва спільного обробітку землі, окремі заможні господарства цієї громади (за визначенням РВК) не користуються з пільг та переваг, що їх надається т-ву в цілому (кредит, с.-г. податок, то-що). Вилучати землю окремим членам колєктиву із загальної усуспільненої площі не дозволяється. Новий кодекс буде передано цими днями на затвердження уряду.

Від Редакції. Історія кооп. руху доказує, що податкові, кредитові і ин. полекші не є здоровою підставою розвитку кооперації, бо так побудовані кооперативи падуть при кожній зміні обставин.

Всеукраїнський Центральний Копер Музей, що працює у Києві, переходить на новий статут Міжкооперативної Центральної Культурної Установи, з правами юридичної особи. Урочисте відкриття відбулося в травні.

Управа музею заходиться біля зібрання матеріялів про кооперативний рух на всіх етноґрафічних українських землях. Длятого управа музею звернулася з відповідним проханням про надіслання потрібних матеріялів м. и. теж до РСУК, для того, щоби доповнити відділ »західно-української кооперації«. Відділ цей вривається на р. 1913, коли були надіслані до Києва відповідні експонати на II. Всеросійський Кооп. Зїзд в Києві.

З кооперативного світа.

Кооперація серед сільських господарів у Південнославії.

Найбільш поширеним видом кооператив в південній Славії являються кредитові кооперативи. В 1928 р. в цій країні було 4.126 кооперативних т-в, з яких:

2.452	або 59,4%	кредитових
1.039	» 25,2%	споживчих та закуп.
97	»	молочарських
57	»	скотарських
77	»	машинових
47	»	будівельних
37	»	рибальських
25	»	винаробів
200		ріжних инших.

Всі ці т-ва обєднані в 17 обласних союзах, з яких 13 входять яко члени в »Союз союзів« в Білграді, що був заснований 1919 року. В цей же »Союз

союзів« входить ще і »Закупочна централя сільсько-господарських кооператив в Південній Славії«.

З усіх існуючих нині 4126 кооператив, 2440 т-в зареґістровані як т-ва з необмеженою відповідальністю, а 1.686 т-в — з обмеженою відповідальністю.

По відомостях 12 областних союзів вони нараховують в свойому складі 310.581 членів.

Найбільшим з областних союзів є сербський »Центральний союз сільськогосподарських кооператив« в Білграді, заснований в 1895 році; в склад його входять 1959 т-в з 78.256 членами. Паєвий капітал його виносить суму 5.923 дінарів, обіг 1926 року досягав 751,651.748 дінара, а його вклади 12 міліонів дінарів.

Слідуючим по своїх розмірах є союз в Любляні з 519 членами кооперативами. Оборот його в 1926 році виносив понад 600 міліонів дінарів, а вкладки понад 100 міліонів дінарів.

Центральний хорватський союз з осідком в Аграмі має 300 кооперативів з 44.124 членами, паєвий капітал 242.500 дінарів, обіг 155 міліонів дінарів і вкладів понад 13 міліонів дінарів.

Німецький центральний сільсько-господарський кооператив в Новому Саді, заснований в 1923 році, обєднує 70 кооператив з 10.000 членами та 450 індівідуальних осіб. Паєвий капітал його виносить 147.000 д. Окрім цього німецького союза існує ще »німецька центральна кооперативна каса«. Обидві ці централі мали в 1926 році обіг 250 міліонів дінарів.

Центральне закупочне Т-во в Південній Славії, засноване в 1904 р., обєднує нині 101 кооператив і 13 инших юридичних особі, та 1813 індівідуальних осіб.

Таким чином, кооперативний рух в Південній Славії подібно тому, як і в инших новостворених державах Европи, розвивається з яскраво виявленим національним принціпом. Кооперативні централі утворюються не в загальнодержавному масштабі, а по окремих народностях, що населюють даний до певної міри штучно зєднаний державний твір. Дехто з місцевих кооператорів вважає, що таке розбиття кооперативних сил по національних ознаках шкодить успішному розвитку кооперативного руху в цілій країні. Розуміється цей погляд бувби вірний, колиб кооперація була лише явищем економічного порядку. Оскільки ж цей рух є одним із здорових проявів і загально-національного життя даного народу, себ то належить до явищ порядку соціольоґічного, то таке відокремлення кооперативних обєднань, а з окрема обєднань вищого ступеня, по національних принціпах треба визнати льоґічно нормальним. В цій тенденції криється стремління до вільної творчости власних національно - культурних осередків. Ця творчість, базуючись на організації власних самодіяльних економічних установ, готує певніший ґрунт і для дальшої народньої творчости в сферах духових.

По тій же причині національної тенденції у кооператив Південної Славії знаходимо ще одну знайому для передвоєнної галицької кооперації рису. Це замалі власні уділові і оборотові капітали. Південно-славянські кооперативи у великій мірі залежать від чужих в соціяльно-кооперативному розумінню капіталів. Ці капітали постачає не народня маса учасників кооп. руху, а приватні для т-в особи: патріотичні кола інтеліґенції та до певної міри національна буржуазія з причин національно-політичних подібно, як то було в історії галицьких кооперативних установ і що лише поволі виходить з практики сучасної української кооперації, о скільки вона спирається вже на власні сили низової народньої маси.

Що торкається загальної характеристики сучасного стану кооперації сільських господарів в Південній Славії, то вона нині переживає той ступінь, коли універсалізм в завданнях кооперативів першого ступня починає відступати перед спеціялізацією цих обєднань по окремих галузях сільського господарства, як то помічаємо нині і на Наддніпрян. Україні. Ця тенденція проявляється і в числі нових кооператив. Так, на 97 всіх існуючих молочарських т-в в останньому році, новозаснованих припадає 20 кооператив або 20%, тоді як на 2452 кредитових т-в, що виконують власне функції універсальних т-в, заснувалося нових 24 або лише 1%.

Ант. К.

Розвиток Міжнародного Кооперативного Союзу. За десять років розвиток М. К. С. представляється в таких даних: в той час як в 1918 р. до нього належало 22 країни і 42 кооперативних централі, обіймаючі 25 міл. членів, то з кінцем 1928 р. до М. К. С. належало вже 37 країн і 100 кооп. центральних союзів, обіймаючих 50 міл. членів.

З Міжнародного Кооперативного Союзу. Дня 6 лютня 1929 р. відбулося в Празі (Ч. С. Р.) засідання Екзекутиви Міжнародного Кооперативного Союзу. Обговорено ряд організаційних справ в звязку з майбутнім Міжнароднім Кооперативним Конґресом, котрий відбудеться в 1930. році у Відні. Є проєкт сполучення цього конґресу з міжнародньою виставкою кооперативної продукції і метод кооперативної пропаґанди. Рішено також, що міжнародний кооперативний курс відбудеться в біжучому році в Газі в днях 13—27 липня.

Міжнародній кооперативний курс відбудеться в б. р. в Гаазі (Голяндія). Улаштовує цей курс Міжнародній Кооперативний Союз в порозумінні з Центр. Союзом голяндських споживчих кооператив за прикладом минул. року в літі, в днях 13—27 липня.

Виклади відбуватимуться що дня рано, а в пополудневих годинах улаштовуватимуться оглядини і прогульки до гааґських кооперативних установ і підприємств. Поза тим передбачається дві спеціяльні екскурсії до Маркен і до Алькмаар. В програмі викладів актуальні проблеми: міжнароднє кооперативне виховання, кооперативна преса, купівля на рати і продаж на кредит, відношення коопер. руху до державних торговельних і промислових підприємств. Крім того ряд викладів про голяндський кооперативний рух, організацію ревізій в голяндській кооперації, про чеський кооп. рух і німецьку кооперацію в Чехословаччині.

Кошти побуту на курсі виносять (повне утримання) 4 фунти штерлінґів тижнево та титулом вписового 10 шілінґів.

Запис триває до 1 липня. Зголошення приймає Секретаріят Міжнароднього Кооп. Союзу.

Рекордові числа в анґлійській кооперації. Число членів споживчих кооператив в Анґлії досягло 5,572.038. Річний оборот двох гуртівень — Анґлійської і Шкотської — виносить 105 міл. фунтів штерлінґів, а продукція їх власних фабрик — 38 міл. фунтів штерлінґів. Кооперація в Анґлії є нині найміцнішою економічною організацією краю.

Сильний розвиток кооперації в Німеччині. Споживча кооперація в Німеччині виказує в останніх літах дуже швидкі поступи. Обороти кооператив, приналежних до Центрального Союзу німецьких споживчих кооператив виносили в 1928 р. 1.046.000.000 марок нім., на 165,000.000 мк. більше, як в минулому році; цебто звишка виносить 18,7%. Кооперативна гуртівня в Гамбурзі виказала в 1928 р. оборотів 444,000.000 мар. нім.; в порівнанні з минулим роком зріст оборотів виносить 19%. Власна продукція гуртівні виносила 105.000.000 мк.; побільшення рівняється 66%. Гамбурська гуртівня дає тепер працю 7.564 робітникам на 1.604 особи більше, як перед роком.

Державна Рада споживачів і кооперація. Сфери організованих споживачів Польщі зістали сильно діткнені фактом, що при утворенні Державної Ради Споживачів було поминено, як видно зі складу її членів, представників кооперативних організацій. Державна Рада споживачів є покликана до переводжування догляду над споживчими артикулами. До так важної функції не був покликаний найбільш заінтересований чинник.

Господарська хроніка.

Грошевий ринок.

Курс доляра і инших валют. В часі від 13 до 18 травня б. р. тенденція для валют не була виразною. Для більшости їх переважала знижкова тенденція, що започаткована була ще в початку травня. Поправилися — однак не дуже — французькі та швайцар. франки. Доляр Північно - американських Сполучених Держав в готівкових оборотах коштував на приватному ринкові від 8·89¼ до 8·91½ злотих. Попит на доляри досягав високого ступня.

За девізи (закордонні вексли) платилося у Варшаві в злотих:

	Девізи:		
	найвищ.	найнищ.	18.V.1929
Англійські фунти штерлінгів (за 1 ф.)	43·27½	43·25½	43·26¼
Швайцарські франки (за 100 фр.) . .	171·78	171·74	171·78
Французькі франки (за 100 фр.) . . .	37·87	34·84½	34·87
Чеські корони (за 100 кч.)	26·38¾	26·38¼	26·38½

Золотий карбованець впав в ціні до 4·60 зл.

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших світових ринках (біржах) в часі між 1. V. — 15. V. 1929 р. в долярах за квінтал (q):

	Пшениця:		Жито:	
	1-8.V	9-15.V	1-8.V	9-15.V
Берлін	5·32	5.27	4·85	4·78
Гамбург	4·71	4·68	4·33	4·17
Чікаго	4·21	3·92	3·70	3·54
Ліверпуль	5·25	5·15	—	—
Новий Йорк	4·42	—	3·96	—

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	4·80	4·74	5·32	5·32 (бр.)
			4·99	4·63 (зв.)
Гамбург	3·69	3·67	3·86	3·86 (бр.)
Чікаго	3·38	3·24	—	—
Ліверпуль	5·07	5·00	2·75	2·75 (зв.)

На світових збіжевих ринках отже спостерігаємо дуже сильну і швидку знижкову тенденцію, що вже виразно зазначилася в минулому місяці. Ця тенденція є загальною не лише для всіх біржевих осередків, але також майже для всіх головніших родів збіжа, з виїмком ячменю, який тримається на рівені цін попереднього місяця. Всі біржі оперують привозовим збіжем, яке походить з країв врожаю; це відноситься передовсім до пшениці, подача якої була всюди велика і це властиво спричинило знижку її ціни. У відношенні до того самого періоду минулого року, ціна пшениці є нині о много нища, більше, як на 2 ам. доляри пересічно. — Жито виказує зріст запотребування, одначе остільки незначний, що це не вплинуло на загальну тенденцію в русі цін. Ціна вівса підпала також знижці, однак найменший в порівнанні до жита і пшениці.

На польських краєвих біржах рух цін в часі від 1. V — 15. V. 1929 р. представляється слідуючо (в долярах за квінтал — q):

	Пшениця:		Жито:	
	1-8.V	9-15.V	1-8.V	9-15.V
Варшава	5·68	5·62	3·93	3·74
Познань	5·34	5·14	3·63	3·26
Львів	5·89	5·56	3·85	3·45

	Овес:		Ячмінь:	
Варшава	4·02	4·01	4·05	4·05 (бр.)
			3·82	3·69 (зв.)
Познань	3·58	3·46	3·70	3·69 (зв.)
Львів	3·65	3·38	3·37	3·07 (зв.)

Мука. Запотребування середнє, але на пшеничну муку воно є релятивно більше, ніж на житню. Ціни є нищі від цін попереднього місяця.

Нотовано в днях 13—18 травня б. р. за 100 кг в злотих:

	Мука	
	пшенична 65%:	житня 70%:
Варшава	70·00—75·00	46·00—47·00
Познань	63·50—67·50	42·50
Львів	74·50—75·50	46·00—47·00

Каша. Заінтересування слабе, обороти малі та відчувається гострий брак готівки.

Нотовано у Варшаві 11 травня 1929 р. за 100 кг в гурті, льоко станція заладування в злотих:

Ячмінна	I. гат.	55—60	II. гат.	48—52
Перлова	A	72—78	B	— —
Гречана палена		78—83	біла	80—87
Краківська	I. гат.	100-135	II. гат.	90-100
Пшоняна	I. гат.	90—97	II. гат.	85—88

Фасоля. Дня 11. V. 1929 р. за 100 кг платилося у Варшаві при гуртовій продажі в злотих: білої фасолі 135—145, цукрової фасолі 155—170. У Львові дня 18. V. 1929 р.: біла фасоля 90—120, кольорова 45—50. Ціни нищі як в попередньому місяці.

Паша. В днях 13—18 травня 1929 р. платилося за 100 кг в злотих:

	Сіно прес.:	Сіно звич.
Львів	18—22	— —
Познань	— —	15·50—16·50
	Солома прес.:	Солома звич.:
Львів	8—10	— —
Познань	6·50—6·75	— —

Макухи. За 100 кг в злотих (18.V.1929). Познань: льняні (38%) 51—52, ріпакові (36-38%) 41—42, соняшникові (48-52%) 39—41. Львів: льняні макухи 48—49.

Ґрис. У Львові за 100 кг (18. V. 1929) в злотих: житній без мішка 19·50—20·00. пшеничний без мішка 21·25—21·75.

Солонина. У Варшаві 18. V. 1929 р. за 1 кг в злотих: краєва солонина 3·80, смалець 4·—; американська солонина 3·40, амер. смалець 3·55.

Худоба і мясо. На ринку в половині травня загальна тенденція визначалася стриманістю по міцнішій на початку місяця тенденції. Подавалися добре вигодувані штуки з Познанщини й Галичини. Ціни на безроги дещо ступили вгору. Попит був великий, а заспокоєння його не завсігди задовольняюче, особливо що до молодняків для викормлення.

Ціна за 1 кг живої ваги дня 18. V. 1929. в злотих:

	Воли:	Корови і Ялівки:	Телята:
Познань	120—156	60—142	120—180

Ціни на безроги у Варшаві в зл. за штуки: понад 150 кг живої ваги — 250—252, повномясні від 120—150 кг жив. ваги 238—242, від 100—120 кг жив. ваги 230—232, повномясні від 80—100 кг жив. ваги 220—222; мясисті свині у вазі понад 100 кг живої ваги коштували 200—210 зл.

Мясо. У Варшаві нотовано за 1 кг в злотих: волове 2·60—3·20, свинина 3·75-3·80 (бочок 3·50), телятина 2·60-2·80.

Яйця. В другій половині квітня положення на більшости яйчарських світових ринків унормувалося і ціни наблизились до стабілізації. В першій половині мая в загальному положенні і цінах не зайшло поважніших змін. Певне зміцнення положення, яке зазначилось на більшости яйчарських ринків в другій половині мая пояснюється тим, що в країнах експортуючих яйця велику кількість товару поглинює консервування, що тягне за собою зменшення експорту і зміцнення цін.

Німеччина. В загальному положення спокійне, великих оборотів нема, достави теж невеликі, ціни на нормальний товар трохи пішли вгору. В звязку з високими цінами консервування не прибрало в Німеччині більших розмірів. Ціна на яйця в дні 16 V. в пфеніґах за штуку льоко вагон Берлін була слідуюча: німецькі питні (Trinkeier) важчі за 65 гр—12½, німецькі свіжі важчі за 65 гр—12, данські 18 гр—13, голяндські 68 гр—13, болгарські, румунські, венгерські і югославянські — 10-10¼, російські нормальні—9¾, польські нормальні—9¼.

Англія. 21 квітня увійшло в силу розпорядження, після якого кожне ввезене з загураниці до Англії яйце мусить мати на шкаралупці знак, вказуючий з якої країни воно походить, напр. »Poland« або ж напис »Forling« т. б. яйце заграничне. В останньому часі на англійському ринкові попит на яйця вищих сортів слабий, на яйця нормальні добрий. Ціни останніх трохе підвищились. В дні 14. V. платили на лондонському ринкові за 120 штук в шілінґах і пенсах: анґлійські 13/—15/, датські 12/3—14/, голяндські бронзові 13/—14/, польські блакитні 9/6—9/7½, польські червоні 8/6.

Данія. В першій половині мая ціна на данському ринкові за 1 кґ піднялась з кр. 1·10 на кр. 1·20. В останніх днях попит з боку ринків заграничних зменшився, але ціна тримається на високому рівні.

Польща. Значний попит з боку заграничних імпортів, продукція і достави досить великі, але ціни тримаються високі, а в багатьох місцях ще підвищились трохи. Варшава і Люблин виказують тенденцію слабшу. В середині місяця мая ціни за нормальну скриню (1440 штук) представлялися так:

Львів	яйця експортові	дол. 24·50
Станиславів	оригінальні	зл. 195·—
	експортові	дол. 25·—
Тернопіль	оригінальні	зл. 185—190
	експортові	дол. 25
Краків	оригінальні	зл. 192—190
	експортові	дол. 25·—
Варшава	оригінальні	зл. 190—200
Люблин	оригінальні	зл. 185
	перероблені	зл. 195.

Сенчанин.

Ціна вугля від 1 цвітня б. р. була підвищена з 34·80 і 38·50 зл. відповідно на 38·05 і 42·— зл., цебто вже в самому ціннику, на місці виробу, підвишка хитається від 6% до 9·5%.

Незалежно від цієї підвишки переведена була дальша прихована підвишка, а саме: знесено 3% рабат, з котрого до 1 цвітня користали гуртівники, так що в результаті підвишка вугля виносить від 1-го цвітня не 4½%, як подавала преса, але **вагається між 9 і 12,5%. (Sp.)**

Небувалий спад цін на жито, його причини і наслідки.

На весні ціни на збіжа ступають сильно вгору. Але в біжучому році сталося щось незвичайне: ніким не передбачена нагла, велика знижка цін на жито на краєвих біржах, а особливо в Познані. Від довшого вже часу помічається для жита на збіжевих ринках в Польщі виразна і поступаюча знижкова тенденція, але те, що сталося тепер, носить характер прямої цінової катастрофи. Коли ще на початку травня ціна жита в Познані виносила 32·50 зл., а дня 10 тогож місяця спала на 29 зл., то 24 травня виносила вже 26·50 зл. за квінтал; то значить, що відносно цін з травня 1926, цеб-то після найбільшого врожаю (1925) знижка виносить 9 зл. на одному квінталі. — В травні 1928 року жито коштувало 52 зл. за q, в 1927 р. — 51 зл. — У Львові ціна жита доходила тими днями до 25·50 зл. за q. — Пануюча тенденція і положення на ринку змушують до припущення, що знижкова тенденція потриває довший час *).

Такий наглий спад ціни за жито висунув на порядок денний нову тему для дискусії. Як перед тим все мовчало, а навіть, не задумуючися, сипало похвали на адресу уряду за його господарську політику, — так тепер, коли ця політика — політика »збіжевих резерв« — комплєтно скрахувала, — посипались сензаційні ревеляції, обвинувачення, шукання винних. Заговорили — але вже вслід за фактами - про »ревізію способів і середників, котрими послугуються міродайні чинники при усталенні засад збіжевої політики«. Політика творення збіжевих резерв привела до того, що держава понесла величезні страти, котрих розміри окреслюють що найменше на 17.720.000 злотих (Gaz. Handl.), по одних обрахунках, поданих з познанських рільничих сфер, а після других (варшавські купецькі сфери) сума страт на резервах доходить до 19·1 міл. зл. З другої сторони є характерно, що в 1927—28 р., коли ще не творено державних збіжевих резерв, держава також понесла страти — наслідком закупу на весні збіжа за границею — в розмірі біля 20 міл. зл. п. Щоб зарадити цьому на будуче, між ин. й приступлено до творення резерв. Одначе і ця політика, при забороні експорту, та через брак добре налагодженої статистики і точних статистичних даних, привела, як бачимо, до тих-же сумних результатів. В краю оказалися більші чим треба запаси жита, сягаючі понад 50.000 ваґонів. Крім того ще з Німеччини довезено 3·500 ваґонів і це перенасичення ринку викликало наглий спад ціни на жито, або як висловлюється одна ґазета — прямо »збіжевий чарльстон«. Створилася дуже критична сітуація. Уряд, щоб рятувати положення, став тепер перед конечністю вивозу частини нагромаджених резерв жита за кордон. Одначе перспективи для цього не є й там блискучі, або принаймні хоч би вигідні для Польщі, бо заграничні біржі нотують рівнож знижкову тенденцію для жита (гл. вище ціни збіжа).

Міжміністеріяльна комісія, на підставі ухвали ради міністрів, здецидувалася дозволити безмитний вивіз жита. Вивозові мита на жито знесено дня 31. травня ц. р., як рівнож на житню муку. Дозволено теж вивезти 25.000 тон вівса і 5.000 тон макухів (!). Збіжеві транзакції звільнятимуться від оборотового податку. Надмір жита, що пішов би т. ч. на експорт, по заспокоєнні внутрішніх потреб, обраховується в купецьких сферах на кілька сот тисяч тон. Знесено теж обмеження що до перемолу пшениці на білу муку.

Заборона вивозу жита в свою чергу спричинилася в значній мірі і до страт в торговельному біляснсі країни, які обчислюються що найменше на 50 міл. зл.

Цей факт, що знижка цін на жито прийшла на передновку, є для переважаючого в нашій господарській системі і структурі типу дрібного продуцента селянина відрадним явищем, даючи йому можність в тяжкій звичайно хвилі за дешево набути головний споживчий продукт. Заможніші селяне понесуть деякі втрати; зате для збіжевих спекулянтів, які мали замаґазиновані більші кількости зерна, ціновий крах означає величезний удар.

Противно мається річ з пшеницею в Польщі, де відчувається її брак. Краєві резерви пшениці були остільки малі, що вже протягом осени були майже зужиті. В минулому році Польща спровадила з закордону більше як 200.000 тон пшениці. Нині в звязку з загальною конюнктурою на внутрішньому збіжевому ринкові польські господ. круги видвигають домагання дальшого обмеження довозу пшениці і поставлення в блищому часі в звязок і залежність цього довозу зі справою вивозу жита.

В кожному разі польський етатизм в ділянці господарської політики (нормування цін та торговельного руху, експорту та імпорту) потерпів поважну

---

*) Дня 28. V. ціна жита впала вже до 2·50 зл. за q.

невдачу. Виявилося, що справа не така легка і проста, як декому здавалося, бо господарством не так легко командувати, як військом.

Новий експортовий скандал. Після голосних скандалів з польським маслом на льондонському ринкові, наспіли свіжі алярмові відомости — на цей раз з висилкою зіпсутого збіжа до Німеччини. По перших того роду відомостях зі Штетіна про надіслання транспортів зіпсутого збіжа з Польщі, одержано інформації, що до порту в Штетіні прибули три нові транспорти, наладовані польським збіжам, яке в часі перевозу цілковито зіпсулося — зіпріло. Польська преса вбачає в цьому і кричить про злу волю Німців, котрі винні, мовляв, тим, що »приняли такі сорти, які не надаються до вивозу. Бо преціньь Польща має збіжа, перевишуюче найліпші канадійські сорти«(!?). Але з другого боку годі було закрити факт, що державні маґазини посідають величезні кількости перележалого збіжа (головно для військових цілей), яке через довший час переховування легко псується. В такому стані збіжа, »яке ніхто не хотів в краю набути«, очевидно, висилається за кордон, як реклямове. В дійсности. як ба чимо, є це рекляма на компромітацію, до якої довела політика творення без почуття міри державних резерв та бюрократична короткозорість і негосподарність. Змушена признати недоцільність і скомпромітованість цієї політики, та сама »Газета Гандльова« звалює всю вину на »повну незорганізованість збіжевого експорту«, а, проливаючи слезу над осиротілістю Польщі на закордонних ринках, шкодує, що державний Експортовий Інститут не взявся досі за більші вивозові трансакції зі збіжам і не постарався »про унеможливлення махінацій, котрі загрожують впрост доброму імени держави«. І при чому тут Німці — насувається мимоволі питання.

Зниження ціни житнього хліба. В наслідок наглого спаду ціни на зерно і завдяки великій подачі муки знижено у Варшаві від дня 21 V. б. р. ціну за питлюваний житній хліб до 50 ґрошів за 1 кґ в гурті і 52 ґрошів в роздрібі, за разовий хліб 40 грошів в гурті і 42 гроші в роздрібі. Т ч. хліб подешевів на 3 гроші. У відношенні одначе до теперішньої ціни житнього збіжа, хліб мусівби коштувати ще дешевше.

Застрашені такими несподіваними обявами на збіжевому ринкові пекарі поновили свої енергійні настоювання перед міністерством внутрішних справ що-до відложення терміну механізації (поліпшення) пекарень, вказуючи на брак ніби то для цього фондів. Як відомо, механізація пекарень — передовсім кооперативних — криє для приватників небезпеку дальшої знижки цін через масове випікання дешешевого і кращого хліба. Хоч останнє є в інтересах як найширших кругів споживачів, зачувати, що міністерство має прихилитися до жадань пекарів і термін механізації пекарень буде відкладено на дальші 5 років.

На порозі крізи. Внутрікраєві торговельні відносини стало і систематично п о г і р ш у ю т ь с я. Обороти фірм поважно маліють. Експортові можливости також не перестають бути мізерні. До зменшення темпу оборотів і поємности внутрішнього ринку причинилося ослаблення споживної здібности і сили суспільства, яке гостро відчуває брак готівки і оборотових засобів взагалі. До цього застою в торгівлі привели ще виняткові обставини, в звязку з тяжкими атмосферичними умовами: погіршення комунікації, як наслідок лютої і затяжної зими. В деяких ділянках обороти впали більше, як на 50% — приміром, у торгівлі вовняними виробами, — порівнюючи з попереднім роком. Обороти на біржах так само впали.

До ознак часу належать також все більше і частіш нотовані факти неплатездатности у формі судових доглядів і банкроцтво фірм. У варшавськім окружнім торговельнім суді за чверть року зареєстровано було в одному лише торговельному відділі 25 упадків фірм і 20 судових доглядів. З другого боку прольонґати зобовязань і неофіціяльні угоди з вірителями є тепер звичайним, буденним явищем, через що цифра упадків і судових доглядів над фірмами є ще релятивно невелика. Всюди панує настрій з а г а л ь н о г о н е д о в і р я, що впливає на зменшення кредитових операцій при рівночасному натиску запотребувань на приватному грошевому ринкові, який реаґував на це підвищенням неофіційної процентової стопи. Ця стопа доходить иноді до 4% в місячнім відношенні. Взагалі господарська конюнктура в Польщі увійшла в фазу гострого фінансового напруження. Надії на імпорт закордонних капіталів не є світлі, хоч би які гороскопи і успішні перспективи відкривала познанська вистава, про що дуже й дуже сумніваємося.

Значний дефіцит торговельного білянсу. Торговельний білянс (відношення вивозу до привозу) представляється в цвітні б. р. слідуючо: привезено зза кордону 543·651 тон товарів вартістю в 321·1 міл. золотих. Вивезено за кордон 1,526.758 тон товарів вартістю в 214·3 міл. золотих. Відємне сальдо торг. білянсу (перевага привозу над вивозом) за цвітень б. р. виносить 106.815 тис. золотих, які відійшли за кордон. Рівняючи до минулого місяця привіз виказує збільшення вартости на 87·8 міл. золотих, а вивіз 52·8 міл. зол. В привозі заслуговує на увагу зріст в позиції помічних погноїв на 22·1 міл. зол. За 4 місяці відємне сальдо торг. білянсу виказує суму 354 міл. зол. (в 1928 р — 370 міл. зол., а в 1927 р. — 27 міл. зл.).

Опінія п. Дювея про господарську сітуацію в Польщі.

Фінансовий і економічний дорадник Польщі з рамени американських фінансових кругів п Дювей видає, як відомо, за кожний квартал свої справоздання про господарський стан держави, якої фінансовим доглядачем він є. Його справоздання містять не лише спостереження і факти, а й практичні поради в господарських справах та подають вказівки що до розвязання тих чи инших проблєм. Не треба хіба додавати, що всі його ради йдуть по лінії інтересів і бажань т. зв. господарських сфер, — головно великого промислу і купецтва.

Останнє справоздання п. Дювея за І-ий квартал б. р. обговорює дві проблєми біжучої господарської політики Польщі: — інвестиції і податки.

Справоздання ще не вийшло в світ на польській мові. Але »Газета Гандльова« (8. V. 1929) поспішила докладно зреферувати його головні постуляти, очевидно з метою натиснути на уряд цілим авторитетом Дювея, щоб прискорити реалізацію основного під цю хвилю домагання згаданих сфер — знижения податків, які поносить промисл і торгівля.

Ось як виглядає господарська сітуація в Польщі на підставі спостережень її американського фінансового дорадника.

Найперше справоздання п. Дювея звертає увагу на брак в Польщі інвестиційного капіталу, який властиво в цій державі в часі її повстання не існував. За відбудову повоєнних знищень мусів взятися сам уряд, який видобував для цього засоби дорогою податків; кредитуючи рівночасно з конечности й приватні підприємства. Типовим прикладом тих інвестицій держави були залізниці, котрі нині розпоряджують 10.500 милями нормального і 2½ тис. миль вузького тору. Відбудова залізниць коштувала уряд 856 міл. зл. бюджетового доходу.

Що до розміру державних боргів, то Дювей подає суму 460 міл. долярів, ц. то 15 долярів на одного мешканця. — Загальна сума довготермінових позичок, затягнених Польщею за 10 літ, виносить 461½ міл. долярів, в чому 250 міл. споживчого кредиту на виживлення населення по війні.

Далі справоздання визнає конечність податкової реформи. Досі уряд керувався головно стремлінням збільшити державні доходи, які обертав на цілі господарської розбудови (?!). Поспішність, з якою будувалася податкова система, завинила її досить незадовольняючий стан. Податковий тягар не є рівномірний для всіх ґруп населення, а деякі з них поносять дуже великі тягарі. Тут п. Дювей про око похвалює господарську політику уряду і »жертвенність громадянства«. Мимо цього, однак, насуваються йому поважні сумніви що до дальшого слідування тої політики. (!)

Розвиток публичної (державної) господарки, форсований етатистичними експеріментами, значно випередив зріст приватної торговлі, промислу і рільництва, які почали нидіти, а з другого боку державна податкова помпа виссала, при недостачі капіталів взагалі, значну частину заробкових доходів приватної торговлі, промислу і рільництва. В результаті сталося, що торгівля і промисл опинилися без резерв; виробництво і обороти зменшилися; а в дальших консеквенціях все те потягло за собою зріст числа і суми запротестованих векслів та підвишку процентової стопи. Иншим доказом браку капіталів є факти продовжування векслевих термінів. — Запотребування гроша є більше від його банкових льокат.

Запаси девіз (векслів) і золота в Банку Польськім проливають ще більше світла на ту ситуацію, яка під цим зглядом представляється:

	Обіг банкнот і негайно платних зобовязань:	Золото і належитости зі заграниці:	Відношення резерв до білетів і обігу зобовязань
30. 7. 1928	зл.: 1.779.200.000·—	зл.: 1.373.300.000·—	77%
31. 12. 1928	зл.: 1.819.500.000·—	зл.: 1.370.500·000·—	75%
	зл.: 40.300.300 —	зл.: 2.800.000·—	

Тривалість запасів девіз (загр. векслів) і золота, не зважаючи на пасивний платничий білянс, піддержувалася виключно закордонними позичками, котрі в 1928 році вплинули в сумі 272 500.000 зл., та короткотерміновими закордонними зобовязаннями у висоті нетто — 336.000.000 зл. З цієї суми 259.000.000 зл. є платні на протязі трох місяців або в коротшому часі. В разі їх остаточного виняття при незміннім стані резерв запаси золота і девіз зменшилисяб зразу на 59%.

Цей стан резерв свідчить про те, що торгівля і промисл могли тільки в дуже малій степені користати з краєвої кредитової резерви. Брак оборотового капіталу спричинив малу подачу добрих векслів, а крім того недостаточність резерв приводила до того, що торгівля і промисл змушені були над міру користати з дорогого банкового кредиту. В парі з тим росла загальна процентова стопа і кошти торговлі — також в рільництві. Все це не сприяло розвиткові господарського життя.

В другій частині справоздання подає Дювей свої поради, від котрих заносить доволі виразною антіетатистичною тенденцією.

Що до інвестицій (розбудова підприємств), то він радить залишити при уложенні бюджетів м-в ту точку погляду, якою досі керувався уряд в інвестиційній політиці, узгляднюючи виключно те, що може виконати сама держава. Дювей пропонує обмеження урядової програми, що, на його думку, має привести до оживлення загальної господарки краю. Приклад — залізниця. Чистого доходу держава мала від залізниць за останній рік 20 міл. долярів, з чого більшу частину приділено на інвестиції. Дювей радить переливати цю надвишку до загальних доходів держави, а на додаткові залізничі інвестиції затягти позички на світовому ринкові на 30—35 літ, при чому тягар уморення позички паде і на майбутнє покоління, що рівнож користатиме з залізниці. Цей приклад має значіння і для инших державних підприємств.

Зміна інвестиційної політики неминуче потягне за собою реформу і поправу податкової системи в звязку з відшуканням нових джерел доходу. Небезпека зросту безробіття не є також арґументом проти, тому що зменшення податків так підносить промисл і викликує приватну ініціятиву, що безробіття швидко спадає, тоді як великі податки противно створюють атмосферу господарської депресії і побільшують зло.

Отже податкова реформа повинна торкнутися податкової системи, як цілости, і повинна зміряти до »усунення нерівности і до більш гармонійного розложення податкового тягару«. Приклад, промисл і торгівля неслушно обтяжені величезним оборотовим податком, а доходовий податок розвивається дуже повільно.

Нарешті треба зредукувати державні видатки — передовсім на інвестиції, хоч би навіть великої видайности і ощадностевого характеру — щоб тільки краєва продукція могла забезпечитися оборотовим капіталом, що є можливе одиноко дорогою збільшення зисків.

Загальний висновок: обмеження державних податків означає рівночасно зменшення доходових вимог та уможливлює переведення зміни податкової системи в напрямі зменшення податкових тягарів. Останнє підносить приватну ініціятивність та побільшує приватні заробітки, що в свою чергу децидує про побільшення оборотових капіталів і резерв. А це причинюється до обниження процентової стопи, збільшення платень і купної сили гроша.

В нафтовому промислі. В березні стан цього промислу, рівняючи до попередніх місяців, поправився. Правда, продукція не досягла звичайного в цьому часі рівня. Загальна продукція ропи в березні б. р. в окрузі Ясла, Дрогобича

і Станиславова дала 55.380 тон (в лютні 47.176 тон). Порівнання з березнем виказує одначе поважне згіршення; — в березні 1928 року видобуто було 61.832 тон. У вертничому русі заповідається оживлення, при чому зацікавлення збуджує 6 нових копалень. В стані підготовки знаходиться 9 нових отворів, з чого 7 в Бориславі.

В цегольничім промислі. Мертвий сезон в цій бранжі був в біж. році дуже довгий. Працювали в зимовім періоді тільки ті цегольні, які розпоряджали штучними сушарнями. Праця відбувалася в дуже тяжких умовах. Лише в початку цвітня небогато цеголень приступило до підготовчих праць, а деякі ще й зовсім не розпочали праці. Попит на цеглу, завдяки повному застою в будівлянім русі, був у цвітні мінімальний. Одні тільки дахівки тішилися ліпшим попитом.

Наслідком такого стану ціна цегли поважно впала. В порівнанні з 1928 роком знижка виносить 25%. В промислі повний брак оборотових засобів і застій в праці. — Від січня 1929 р. цегольні перейшли на виріб цегли нового формату. Але, як виявила калькуляція, виріб нового роду цегли коштує на 8% дороще від дотеперішнього. — В керамічнім промислі з початком травня конюнктура почала поправлятися.

Лиха конюнктура в Лодзі, яка є головним осередком текстильного промислу, ще погіршується. На бавовняному ринку попит на літні товари був остільки незначний, що трансакції належали до дуже великої рідкости. Крім загально-господарських причин, про які ми вже нераз згадували в нашому журналі, до повної стаґнації причинився спізнений сезон на літні матеріяли, холодна весна. З другого боку дуже вплинула на погіршення сітуації хронічна неплатездатність клієнтелі, У векслевих оборотах прийшло до повної катастрофи, бо на протести векслів клієнтеля заявляла повну неплатність. Банкротцтва є на порядку деннім. Страти доставців при тім величезні Все це депримуюче впливає на стан торговельних відносин. — Купці не є в стані спродати одержаний товар і вертають його фабрикантам, через що товар на складах згромаджується у величезних кількостях. Дуже непокоюче поділала на торговельні круги недавня звишка на приватнім ринку курсу доляра. Попит на доляри був великий з огляду на те, що посідачі готівки бажали для певности складати свої льокати в цій валюті.

На вовняному ринкові кріза також нечувано поглибилася. Фабрики обмежили виробництво при чому в середньому, а особливо в дрібному промислі редукція праці прийняла поважні розміри. Сподіванки на рух в передлітньому сезоні також завели, бо й цей сезон покінчився повним фіяском. Можна сподіватися дальшого а то масового зменшення виробництва. Виріб, наприклад, дамських вовняних тканин виносив вже в цвітні 60% продукції того самого часу в минулому році.

Купецтво скаржиться на непомірне податкове обтяження, яке переступило податкову здібність цього джерела доходів, забираючи велику пайку оборотового капіталу, і на нерівномірне розложення тягарів. Констатуючи ненотований зріст упадків і надзорів над торговельними фірмами, воно домагається: 1) обниження податку з деталічної торговлі на 1%, 2) вилучення з підстав оподаткування страт, 3) переклясифікування підприємств з поділом на 8 категорій, 4) впровадження до вимірових процедур звичайної явности, 5) заведення засади обмеження податкової екзекуції. Нарешті ґреміум купців в Лодзі домагається примінення на терені Лодзі як найліберальнішої політики та застосування ліберальних засад до перепровадження актуальних вимірів оборотового податку. (Як відомо, на поміч торговельним кругам поспішив фінансовий дорадник Польщі п. Дювей).

З преси.

З приводу появи »Статистики зах. укр. кооперації«.

Інж. М. Творидло, реферуючи на сторінках »Діла« (ч. 109 з 19 травня ц. р.) появу чергового річника Статистики західно-української кооперації (за 1927 р.), і сконстатувавши великий поступ у методично-оглядовій частині цього видання (оброблений інж. О. Охримом), якій він признає прямо »неоцінену вартість«,

піддає сумніву доцільність клясифікації (чи як він висловлюється, номенклятури) кооператив, що лягла в основу цілого збірника і теоретично-наукового огляду. А саме, інж. М. Т-ло сумнівається в доцільности поділу західно-укр. кооперації на групи: господарсько-споживчої кооперації. молочарсько-споживчої, міської споживчої, кредитової та »иншої«. Мотивом, для чого автор підносить свої сумніви, є згляд на чужоземного читача, який, читаючи в нашій кооп. статистиці про існування такої великої кількости »господарсько-споживчих« кооп-ив, буде склонний думати, що все це є кооперативи міського типу, бо на заході, мовляв, під »споживчими« розуміються лише робітничі та урядничі кооперативи. Автор для того пропонує нову номенклятуру, а саме: 1) кооп-ви для заспокоювання с. г. потреб, 2) для перерібки і збуту с. г. продуктів, 3) кредитові, 4) инші.

Нам здається, що небезпека непорозуміння, якої побоюється п. інж. Творидло, не є оправдана. Бо сама назва »г о с п о д а р с ь к о-споживча кооп-ва« вже зверне увагу чужинця, що діло йде про сільські, а не міські кооперативи і то не чисто-споживчого, а споживчо-господарського типу, отже мішані. Зрештою не тільки місто на заході має споживчу кооперацію, а й село (Данія, Швайцарія, почасти Франція, Німеччина і т. д.). Правда, не зовсім ясною є назва »молочарсько-споживча кооперація«, хоч з другого боку один погляд фахівця на білянс і рахунок оборотів цих кооператив дасть йому змогу зорієнтуватися, з яким типом кооператив він має діло. Треба сказати, що цей тип — споживчо-господарсько-маслярської кооперативи є в нас мабуть чи не унікатом у цілому кооперативному світі; отже й готової назви для нього з чужої мови взяти годі.

Підтягати наші сучасні господарсько-споживчі кооп-ви під номенклятуру »сільсько-господарських кооператив«, — на те не маємо ні права, ні потреби, бо що-йно тоді виниклоб баламуцтво, і то серед нас самих. Тоді нам прийшлосяб справді ніяковіти перед чужинцями, колиб вони побачили, що те, що ми шумно проголошуємо »с. госп. кооперацією« — є в суті річи невеликими сільськими крамницями з початком збутово-закупочних господарських операцій та, що головне, з маленькими оборотовими фондами та льокальним районом діяльности.

Отже ніякої зміни у клясифікації, на наш погляд, вносити не треба; зате дійсно виникає вже пекуча потреба трактувати окремо, незалежно від повітових кооп. банків, усі льокальні кредитові кооперативи райфайзенського типу. Необхідно слідкувати уважно специяльно за цим, ще молодим кооперативним рухом і дані про життя цих установ подавати окремо від решти кредитових кооператив.

Під кличем »ощадности і абстиненції...« робиться щось иншого.

I. У органі протиалькогольного руху »Ми Молоді« читаємо: »Організація Українців міста Львова розсилає перед святами »довірочно« летючки, в яких заохочує громадянство, щоби пило пиво з львівського бровару. Мотиви: якби в нас поширився абстинентський рух і зачали банкротувати бровар і, то .. кількох Українців стратилоби місце в броварах. Не знати, чому більше дивуватися: цинізмові львівського бровару, що хапається навіть таких засобів для пропаґанди своїх виробів, чи — (не знаємо навіть, якого вжити слова) поважної організації, яка не жахається — в імя яких ідеалів? — піти проти загального змагання свого народу та пропаґувати піяцтво. (»Ми Молоді« ч. 5-6, 1929).

II. З допису »...Бесіда є товариством касиновим і тому (чому? — *Ред.*) мабуть автори допису в органі »Ми Молоді« не можуть того зрозуміти, що в касинових т-вах можна грати в карти і випити склянку пива. Видко, хочуть вони осягнути те, щоби взагалі розвалити і товариське життя в Тернополі та щоби замісць у Бесіді тернопільські громадяни шукали розривки по жидівських шинках...« (»Діло« ч. 111 з 22 травня 1929).

Чи автор цього недопису в запалі красномовства не »пересадив сакраменту«, порівнавши »Бесіду« з »шинком«?

Серед книг

30 let české zemědělské družstevní práce. Praha, 1929.

Тільки що оголошене Центральним Союзом (Ustřední Jednota) сільсько-господарських кооператив в Празі ювилейне видання під цією назвою, уявляє з себе видатне явище в кооперативному життї взагалі. Це видання, як то ми

бачимо з невеликої передмови, що написана з рідким таланом та патосом, має своєю цілю дати перегляд наслідників, досягнутих Чехословаччиною в царині сільсько-господарської кооперації на 10-ню річницю відродження Чехословаччини до незалежного політчного життя та одночасно до 30-х роковин існування й діяльности зазначеного вище Центрального Союзу. Ця книжка по думці її ініціяторів, »мусить бути для всіх кооперативних працівників майбутніх поколінь документом того, що було досягнуто сільсько-господарською кооперацією по рік згаданих двох ювилеїв.«

Це видання містить в собі 622 сторінки фоліового формату та відзначається чепурністю і смаком. Його зміст відповідає його зовнішньому вигляду. Це справедливо на тільки відносно стилю де яких статей, але особливо що торкається змісту вміщених в згада ному виданні матеріялів. В цьому відношенні розглядувана нами книга уявляє з себе невичерпальне джерело як для вивчення стану сілького господарства в Чехословаччині взагалі, так і для зясування сучасного положення ріжних галузей сільсько-господарської кооперації в республиці.

Кожний з 14 відділів, на які розподіляється книга заосмотрений не тільки коротенькою історією розвитку відповідної галузі кооперації, але й відомостями про її сучасний стан. Дуже широкий при цьому ужиток відограє система діяґрам.

Надзвичайно вдалою є медода якої вжито в цьому виданні — по раз перший з такою повнотою та послідовністю — це широке ілюстрування тексту фотоґрафіями не тільки видатних представників влади та діячів кооперативного руху в галузі сільського господарства Чехословаччини, але й, що особливо цінно, багатьох явищ з численних досягнень сільсько-господарської кооперації в ресбулиці. Перед читачем безперивно проходять чудово виконані фотоґрафії, що представляють ріжні будинки, де працюють кооперативи, склепи, фабрики, приладдя і инше, що звязано з діяльністю кооператив.

Незалежно від цього, фотоґрафії малюють сучасний стан сільського-господарства в чехословацькій республиці взагалі та типи сільського населення ріжних частин республики. Всі ці фотоґрафії не тільки надають характер повної реальности тому, що викладається в тексті, але й дозволяють читачеві скласти собі ясну уяву про характер і детайлі тих явищ, про які говориться в тексті.

Нарешті, ті висновки, які можна зробити з цього видання про те, що зроблено за 30 років діяльности Ценльного Союзу сільсько-господарських кооператив, дуже прихильні. Чехословаччина має в цей час 12 центральних кооперативних сільсько-господарських союзів. В складі їх членів на 1 січня 1928 року було 9.572 кооператив; з них кредитвових 5.326. В цих кооперативах було біля 28 міліонів кч. уділів (паїв) і майже 35 міліонів запасового капіталу. Вкладки, внесені членами, досягали 1,710 міліонів кч. Розмір кооперативного продажу, що був виконаний в році 1927 12-ма централями торговельного характеру, дорівнювався 142.000 ваґонам на суму — 1.021 міліонів кч.

Чеська мова, на якій видана книга, натурально, служить для багатьох кооператорів перешкодою для ознайомлення з детайлями її змісту. Але система доповнення тексту фотоґрафіями, з одго боку, і переклад важніших частин тексту на французьку мову, з другого — значно поширюють круг осіб, що могли-би ознайомитися цілком самостійно зі змістом цієї книжки, навіть в деяких її детайлях

Вітаючи появлення цього видання, ми не можемо не висловити подяки Центральному Союзові чеських с-г. кооператив за блискучу спробу ознайомити всіх, хто цікавиться справою, з тим надзвичайним розвитком сільсько-господарської кооперації в Ч. С. Р., що є наслідком, головно, впертої роботи Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі. Наслідки цієї праці величезні. Але ще більш блискучі можливости в тому-ж напрямкові, можливости, що заповіджені остільки вдалим минулим...

С. Б.

Всячина.

Використання вітряних рухачів на Україні. За останні два роки Наркомзем збудував у південних округах України близько 100 вітряних криниць. Вітряки для цих криниць споруджено здебільшого на заводах.

Цими днями Наркомзем має одержати 4 вітряки ріжних систем з закордону. Їх передбачається використати в Одеській окрузі для глибоководних свердлових криниць. Т-во »Електрика« передбачає провести також спробу використання цих вітряків, як рухачів для електромоторів.

Польський інститут домашнього господарства. Організації, що входять в склад Головної Ради господарського виховання жінок а то: секція домашнього господарства при інституті наукової організації праці і кружок студій домашнього господарства — приступили до підготовки заложення інституту домашнього господарства у Варшаві. Подібні інституції існують вже від давна в Америці, Анґлії, Німеччині і инших країнах. Також в Польщі виникає потреба установи, яка сталаб осередком всіх стремлінь до піднесення і розповсюдження раціональнних засад хатньої економіки. Що зацікавлення в тому напрямку зростає, тому дають доказ численні курси економіки домашнього господарства, варення і т. д. Число учасниць на таких курсах постійно зростає. В інституті передбачуються слідуючі відділи:

1) розглядання раціональних метод праці в домашнім господарстві;

2) навчання в формі курсів домашнього господарства ріжних степенів, відчитів, фахової книгозбірні і читальні;

3) порадня в справах господарського виховання;

4) технічні і практичні досвіди на всіх ділянках домашнього господарства і випрацювання взірців;

5) збір взорір і плянів урядження хати і знарядів;

6) досвідчення поживи: випробування і видавання припасів до варення.

Інститут задуманий, як кооператива з уділом 100 зл. Організаційна комісія урядує в Товаристві злучених земянок вул. Маршалковська 149.

Привітання. З нагоди Великодніх Свят Редакції Г.К.Ч. і »Кооп. Республики« одержали таке писемне привітання:

»Стрий, дня 12 травня 1929.

Всі службовики Стрийського Повітового Союзу Кооператив, зібрані з членами Надзірної Ради Союзу і Вп. Гостями на дружній святочній зустрічі при однім столі, шлють сердечне привітання Хвальній Редакції Г.К.Ч. і »Кооп. Республики« у Львові«.

Слідує сорок підписів.

Редакція „Кооп. Республики“ сердечно дякує та зі свого боку шле привіт і побажання д р у ж н о с т и в п р а ц і на користь спільної справи.

Ред. »Кооп. Р-ки«.

Нові ґазові шахти. В окрузі Ясла закінчено роботи при верченні нових ґазових шахт з початковою видайністю 100 куб. метрів і з усталеною продукцією 57 куб. метрів за годину. Друге верчення докінчено недавно на отворі Nr. 4. копальні »Винниця« з тою самою силою продукції і з тою самою усталеною пересічною нормою.

Нова беконарня в Польщі. В Шубині к. Бидґощі урухомлено нову беконарню; »Anglo - Bacon - Faexory« з виробничою здатністю 300—500 шт. безрог тижнево.

Справлення помилок.

Проситься виправити в **ч. 5 „Кооп. Р-ки“** за б. р. такі помилки:
на стор. 205: ряд. 10 з гори в 2 кол. зам. „вписового“ треба „уділів“.
„ „ „ 26 „ „ треба читат „робітничої **коопер.** організації.
„ „ „ 7 з низу „ зам. „велико-рентові“ — „влико - районові“.

В **ч. 4 “Кооп.-Р-ки“** за б. р. виправити:
на стор. 138 ряд. 18 з гори зам. 1020 треба 1920
„ 140 „ 7 „ „ „революцією“ — „революції“
„ „ „ 22 „ „ 2338 — 2738.
„ „ „ в табелі 1 рядок зам. 22 — 25.
„ 143 в 2 табелі. 4 „ „ 11·06 — 12·06.
„ „ „ 9 „ „ „папок“ — „пачок“.

На стор. 140 треба перемінити порядок приміток під текстом в той спосіб: примітку що є під 3), поставити під 1); приміту, що є під 1), поставити під 2); а примітку означену 2) поставити під 3).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві